

REFLEXIÓ TEOLÒGICA SOBRE EL PROBLEMA
DE LA FE A L'EVANGELI I A LES CARTES
DE SANT JOAN

L'abundant literatura sobre l'anàlisi de la fe no és pas un fruit de la pruija de subtilitzar. És un treball de segles en l'intent d'il·luminar un problema que afecta la mateixa raó de ser de l'actitud cristiana: el perquè de la fe. Un cristià, quan reflexiona sobre la seva actitud més fonamental, la fe, no es pot sostreure a aquest interrogant: *per què creus?* I els no-creients, amb paraules oberetes o pel simple fet de no creure, li repeteixen aquesta pregunta punyent: *i tu, ¿per què creus?*

Aquest estudi vol ser una reflexió teològica sobre el problema de la fe, basada en sant Joan (evangeli i cartes). La reflexió teològica anirà precedida d'un estudi bíblic¹. Però en aquest treball

¹ Bibliografia escollida sobre la fe a sant Joan:

- J. ALFARO, *Fides in terminologia biblica*, a «Gregorianum» 42 (1961) 463-505, especialment, pp. 497-504.
- M. BONNINGUES, *La foi dans l'évangile de Saint Jean* (Paris, 1955).
- F.-M. BRAUN, *L'accueil de la foi selon Saint Jean*, a «La Vie Spirituelle» 92 (1955) 344-363.
- R. BULTMANN, πιστεύω, a *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, VI (Stuttgart, 1959), pp. 224-230.
- A. DECOURTRAY, *La conception johannique de la foi*, a «Nouvelle Revue théologique» 91 (1959) 561-576.
- W. GRUNDMANN, *Verständnis und Bewegung des Glaubens im Johannesevangelium*, a «Kerygma und Dogma» 6 (1960) 131-154.
- D. MOLLAT, *La foi dans le quatrième évangile*, a «Lumière et Vie» (1955) 515-531 (fasc. n. 22, pp. 91-107).
- J. HUBY, *De la connaissance de foi dans Saint Jean*, a «Recherches de Science religieuse» 21 (1931) 385-421.
- R. ROUSTANG, *Les moments de l'acte de foi et ses conditions de possibilité. Essai d'interprétation du dialogue avec la Samaritaine*, a «Recherches de Science religieuse» 46 (1958) 344-378.
- J. M. ROVIRA BELLOSO, *Notas para una teología de la fe según San Juan*, a «Pastoral misionera» 4 (1968) fasc. 1, pp. 51-70.
- A. SCHLAETER, *Der Glaube im Neuen Testament*, 4 ed., 1927.
- H. SCHLIER, *Croire, connaître, aimer dans l'évangile de Saint Jean*, a *Essais sur le Nouveau Testament* (Paris, 1968), pp. 325-341.

l'estudi bíblic és un simple pas previ per a la consideració teològica. En el camp bíblic pretenem únicament de subratllar el que ens ha de servir per a la reflexió teològica².

- R. SCHNACKENBURG, *Der Glaube im vierten Evangelium* (Breslau, 1937).
 A. VANHOYE, *Notre foi, oeuvre divine, d'après le quatrième évangile*, a «Nouvelle Revue théologique» 96 (1964) 337-354.

Entre els comentaris i estudis a sant Joan:

a) evangeli

- M.-J. LAGRANGE, *Évangile selon Saint Jean* (Études Bibliques), 5.º éd., (Paris, 1936).
 F.-M. BRAUN, *Évangile selon Saint Jean* (La Sainte Bible, PIROT et CLAMER, t. X) (Paris, 1946).
 A. WIKENHAUSER, *El Evangelio según San Juan* (Comentario de Ratisbona al N. T., WIKENHAUSER y KUSS, t. IV), versió del alemany de F. GALINDO (Barcelona, 1967).
 R. BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes* (Kritisch-exegetischer Kommentar über das N. T., MEYER), Göttingen, 1950 (Quadern complementari, 1957).
 C. H. DODD, *The Interpretation of the fourth Gospel* (Cambridge, 1965) (reimpressió).
 D. MOLLAT, *L'Évangile selon Saint Jean* (La Sainte Bible, École Biblique de Jérusalem), 2.º éd. (Paris, 1960).
 R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium* (I Teil, Kap. I-IV) (Herders theologischer Kommentar zum N. T., IV/1) (Freiburg im Breisgau, 1965).
 H. VAN DEN BUSSCHE, *Jean. Commentaire de l'évangile spirituel* (1967).

b) cartes

- J. BONSIIVEN, *Épître de Sain Jean* (Verbum Salutis), 2.º éd. (Paris, 1954).
 C. H. DODD, *The Johannine Epistles* (The Moffat N. T. Commentary) (London, 1946).
 F.-M. BRAUN, *Les Épîtres de Saint Jean* (La Sainte Bible, École Biblique de Jérusalem), 2.º éd. (Paris, 1960).
 R. SCHNACKENBURG, *Die Johannesbriefe* (Herders theologischer Kommentar zum N. T., XIII/3) (Freiburg im Breisgau, 1963, edició revisada).
 E. MALATESTA, *The Epistles of St. John. Greek text and english translation schematically arranged* (Fano, 1967).

Entre les teologies del Nou Testament:

- R. BULTMANN, *Theologie des Neuen Testaments*, 3.ª ed. (Tübingen, 1958).
 M. MEINERTZ, *Teología del Nuevo Testamento*, traducció del alemany per C. RUIZ-GARRIDO (Madrid, 1963).
 J. BONSIIVEN, *Teología del Nuevo Testamento*, traducido del francès per FR. ARTURO DE SESMA (Barcelona, 1961).
 R. SCHNACKENBURG, *La Teología del Nuevo Testamento. Estado de la cuestión*, versió espanyola de I. VIAR (Bilbao, 1966).
 H. CONZELMANN, *Théologie du Nouveau Testament*, traduit en français par E. MEYER (Paris, Genève, 1969).

² L'indole teològica del present estudi ens porta a deixar de banda problemes bàsics sobre el quart evangeli i les cartes de sant Joan. Ens interessan els «escrits joànics» com a llibres inspirats adreçats a la comunitat creient. I aquí hem de prescindir dels problemes de la unitat literària del quart evangeli, de les seves fonts, de les influències jueves o hefenístiques en el pensament joànic, de la relació del quart evangeli amb els sinòptics, i del valor històric dels discursos i de les dades geogràfiques o cronològiques.

Analitzar un acte o una actitud és estudiar-ne el *què* i el *perquè*:

a sant Joan, *¿què és creure?*

segons sant Joan, *¿per què creiem?*

Heus aquí les dues qüestions bíbliques que fonamentalment cal tractar. Seguirà la consideració teològica.

El conjunt de l'estudi constarà, doncs, de tres parts:

I. Què és creure? L'actitud de fe a sant Joan

II. Per què creiem? Els motius de la fe segons sant Joan

III. Reflexió teològica.

En aquest estudi considerarem la fe partint de la mateixa fe. És que la fe solament s'entén — en la mida en què es pot entendre — des de la fe.

I. QUÈ ÉS CREURE? L'ACTITUD DE FE A SANT JOAN

Per sant Joan, creure és *tenir per veritable* que Jesús — el Jesús de la història — és *el Fill de Déu que el Pare ha enviat al món* com a salvador, perquè tinguem vida eterna.

Per sant Joan, creure és *acceptar el testimoni diví*, la revelació de Déu, sobre el seu propi Fill; revelació que es realitza *per mitjà* del mateix Fill *encarnat, enviat al món*.

Per sant Joan, creure és *estar estretament unit a Jesucrist*, i per ell al Pare (en l'Esperit), tenint així vida eterna.

Cada una d'aquestes assercions demana una consideració especial.

A. *Creure és tenir com a veritable que Jesús és el Fill de Déu enviat al món com a salvador*

A l'evangeli i a les cartes de sant Joan el substantiu πίστις, fe, es troba una sola vegada: a 1 Io 5,4. En canvi el verb πιστεύειν, creure, s'hi troba 106 o 107 vegades: 97 o 98 a l'evangeli³ i 9 a la primera carta⁴.

³ El text de Io 9,38 manca a alguns còdex: S (Sinaític), W (de Washington), Papirus 75.

⁴ Πίστις no es troba cap vegada a l'Apocalipsi. Πίστις s'hi troba quatre vegades: Apoc 2,13,19; 13,10; 14,12. Dues en sentit objectiu (Apoc 2,13; 14,12), i dues en sentit subjectiu (Apoc 2,19; 13,10).

La consideració dels complements de πιστεύειν (explícits o sobrentesos) mostra que la fe és un acte o actitud envers Jesús. S'exclou de bon principi la reducció de la fe a un sentiment purament subjectiu o a la simple exteriorització d'un estat d'ànim. La fe és una actitud envers una persona concreta, amb unes coordenades històriques i geogràfiques ben definides: «Jesús, [tingut per] fill de Josep, de Natzaret» (Io, 1,45).

A més, es destaca el caràcter eminentment cristocèntric de l'actitud de fe. Primordialment la fe és una actitud *envers Jesús*.

A l'Apèndix oferim l'esquema de l'estudi gramatical dels complements de πιστεύειν.

L'estudi exegetíc de sant Joan posa de manifest que en l'acte o actitud de fe Jesús és tingut com a Fill de Déu que el Pare ha enviat al món com a salvador. La prova exhaustiva d'aquesta tesi demanaria l'estudi dels testimoniatges sobre Jesús⁵, l'estudi de les confessions de fe que es troben d'un cap a l'altre de sant Joan⁶, l'estudi de les oracions completives amb ὅτι quan el verb de l'oració principal és πιστεύειν o un verb amb sentit similar⁷, i, en alguns casos, la consideració del context de les frases on es troba πιστεύειν⁸. Aquí ens limitarem a considerar breument el nucli de l'objecte de la fe a sant Joan: la filiació divina de Jesús⁹.

Jesús, Fill de Déu, és el tema central de la fe joànica. Aquesta fe en la filiació divina de Jesús ens dóna vida, ens dóna poder d'esdevenir fills de Déu (Io, 1,12). Joan, tant en la conclusió de l'evangeli com en la de la primera carta, ho subratlla: «Molts d'altres signes féu encara Jesús davant dels deixebles, que no estan

⁵ Es tracta d'afirmacions o proclamacions solemnes sobre la persona de Jesús, encaminades a provocar l'acceptació, la confessió, l'adhesió, en una paraula, l'actitud de fe. Per exemple, la declaració del Baptista: «Heus aquí l'anyell de Déu que lleva el pecat del món» (Io 1,29).

⁶ Per exemple, la confessió de Natanael: «Rabbí vós sou el Fill de Déu, vós sou el Rei d'Israel» (Io 1,49).

⁷ Aquestes oracions completives expliquen l'objecte de la fe. Per exemple: xan cregut que (ὅτι) vós m'heu enviat» (Io 17,8).

⁸ En alguns casos l'estudi del context aclareix què vol dir «creure» o «creure en Jesús». Per exemple a Io 6,36. Examinant el text a la llum del verset anterior es veu que creure té per objecte Jesús que és el pa de vida.

⁹ «Mentre la primera predicació apostòlica i la teologia paulina proposen com a objecte propi de la fe l'esdeveniment de la mort i la resurrecció de Jesús, Salvador dels homes, la fe joànica versa sobre la missió i la filiació divina de Jesús i la seva funció salvífica». ALFARO, *Fides in terminologia bíblica*, a «Gregorianum» 42 (1961) 463-505. Vegeu p. 497, nota 101.

escrits en aquest llibre; aquests s'han escrit, perquè cregueu que Jesús és el Crist, *el Fill de Déu*, i així, creient, tingueu vida en el seu nom» (Io 20,30-31); «Us he escrit aquestes coses, a fi que sapigueu que els qui creieu *en el nom del Fill de Déu* teniu la vida eterna» (1 Io 5,13).

El títol de «Fill» expressa la relació única que uneix Jesús amb el Pare. Per això Jesús és anomenat «Fill únic», *μονογενής* (Io 1,14.18; 3,16.18; 1 Io 4,9) ¹⁰.

Però, ¿què vol dir, per sant Joan, «el Fill de Déu»?

De bell antuvi, cal descartar una interpretació purament messiànica del títol de «Fill de Déu» ¹¹. És cert que a sant Joan hi ha alguns textos on «el Fill de Déu» sembla tenir sentit únicament messiànic: Io 1,34.49 i, potser, 11,27. Però en la resta dels textos el títol de «Fill» expressa una idea molt més profunda. Intentarem de destacar-ne algunes notes:

el Fill és el qui el Pare ha enviat

el Fill està en el Pare i el Pare està en el Fill

Jesús és el Fill de Déu preexistent a totes les coses, i és Déu com el Pare.

1. *El Fill és el qui el Pare ha enviat*

Creiem que sant Joan contempla sempre la *filiació divina* en la perspectiva de la *missió* del Fill al món. Ens presenta la relació del Pare amb el Fill *encarnat* (i encarnat per nosaltres). L'autor sagrat no contempla primàriament les relacions intra-Trinitàries, sinó la funció del Fill en relació al homes ¹². La reflexió teològica passarà legítimament de la idea de missió a la de generació, com passarà de la idea de la unitat entre el Pare i el Fill a la d'iden-

¹⁰ Sant Joan subratlla aquesta relació única de Jesús amb el Pare distingint curosament la seva filiació divina de la nostra. Reserva a Jesús el títol de *ὁ υἱός* (τοῦ θεοῦ), i a nosaltres ens anomena (τὰ τέκνα (τοῦ) θεοῦ (Io 1,12; 11,52; 1 Io 3,1.2.10; 5,2).

¹¹ Als Sinòptics hi ha textos on els títols de «Messias» i «Fill de Déu» semblen equivalents. Per exemple, Mt 16,16 (vegeu, amb tot, la nota 70); Mc 14,61 i par.; Mt 27,42-43. Però la consideració dels altres textos exclou la identificació dels títols.

¹² J. DUPONT, *Essais sur la Christologie de Saint Jean* (Bruges, 1951); O. CULLMANN, *Christologie du Nouveau Testament* (Neuchâtel, Paris, 1958), pp. 11-13, etc. Vegeu en sentit contrari A. FEUILLET, *Le prologue du quatrième évangile* (1968), pp. 258-269.

titat de naturalesa. Però Joan contempla en primer pla la missió del Fill i la seva unió amb el Pare.

Cal estudiar, doncs, la idea de filiació en funció de la idea de missió. Joan usa fonamentalment dos verbs que signifiquen enviar: ἀποστέλλειν i πέμπειν.

Πέμπειν es troba 24 vegades dit del Pare en relació a Jesús. Sempre és Jesús qui parla, i la forma del verb és sempre el participi aorist. «El qui m'ha enviat», ὁ πέμψας με esdevé, doncs, una expressió joànica amb què Jesús designa el Pare¹³. Els textos orienten l'atenció del lector cap al Pare en qui es troba tota la raó de ser de l'obra del Fill. Podem distingir una doble sèrie de textos:

En uns es tracta de la relació de Jesús amb el Pare en l'obra que li ha confiat; de la perfecta *sub-missió* de Jesús a la *missió* que ha rebut del Pare¹⁴. Bastaran dos exemples:

No busco la meua voluntat,
sinó la voluntat del qui m'ha enviat (Io 5,30. Cf. Io 6,38).

La meua doctrina no és pas meua,
sinó del qui m'ha enviat (Io 7,16. Cf. Io 14,24)¹⁵.

En l'altra sèrie de textos, o es tracta de la nostra actitud envers Jesús, que esdevé actitud envers el Pare (segons aquella expressió de sant Pau: «Per ell tenim accés al Pare», Eph 2,18), o es tracta de la nostra relació amb el Pare que ha enviat Jesús.

Quant a la nostra actitud envers Jesús, un exemple:

Qui creu en mi, no creu en mi,
sinó en el qui m'ha enviat (Io 12,44)¹⁶.

¹³ A Io 5,23 i 7,18, l'expressió és ὁ πέμψας αὐτόν perquè Jesús empra la tercera persona.

¹⁴ No sospiteu de cap manera en un subordinacionisme intra-Trinitari. Repetim que sant Joan contempla sempre la relació del Pare amb el Fill en la perspectiva de l'encarnació.

¹⁵ En els altres textos s'ensenya que Jesús no ha vingut pel propi compte, sinó que el Pare l'ha enviat (Io 7,28; 12,49); que cerca la glòria del qui l'ha enviat (Io 7,18); que compleix la voluntat del qui l'ha enviat (Io 4,34; 6,39); que fa el que plau al qui l'ha enviat (Io 8,29); que ha de fer les obres del qui l'ha enviat (Io 9,4); que judica (Io 8,16. Cf. 8,26) i dóna testimoni (Io 8,18) amb el Pare que l'ha enviat (cf. Io 5,37, on Jesús diu que dóna testimoni d'ell el Pare que l'ha enviat); finalment, que torna a aquell qui l'ha enviat (Io 7,33; 16,5).

¹⁶ Vegeu els altres textos, que ofereixen una construcció semblant: «Qui em veu a mi,

Quant a la nostra actitud envers el Pare que ha enviat Jesús, es parla de la nostra fe en ell (Io 5,24), es diu que és do seu la nostra fe en Jesús (Io 6,44) i es parla del desconeixement del qui ha enviat Jesús (Io 15,21. Cf. Io 7,28, esmentat en la primera sèrie de textos).

Ἀποστέλλειν es troba 20 vegades dit del Pare en relació amb el Fill. Els textos sembla que centren l'atenció més aviat en el Fill.

Un primer grup de textos conté un enunciat general: Déu ha enviat el seu Fill al món com a salvador. En aquest sentit Io 3,17: «Que Déu no va enviar pas el seu Fill al món perquè condemni el món, sinó perquè el món sigui salvat per mitjà d'ell». Vegeu també 1 Io 4,9-10.14¹⁷.

En un altre grup de textos és Jesús mateix qui es declara enviat pel Pare. Així, a Io 10,36: «¿Al qui el Pare ha santificat i ha enviat al món, vosaltres dieu: blasfemes, perquè he dit: sóc Fill de Déu?». En el mateix sentit vegeu Io 7,29; 8,42.

Hi ha dos textos on la missió de Jesús es presenta com a exemplar de la missió dels deixebles: Io 17,18; 20,21¹⁸. En un altre text es fa referència a la vida que Jesús, enviat pel Pare, té d'ell, i a la que els deixebles tindran de Jesús: Io 6,57.

Però en el grup més nombrós de textos on es diu que el Pare ha enviat (ἀποστέλλειν) el seu Fill, es fa referència a la nostra actitud de fe. Així a Io 6,29: «L'obra de Déu, respongué Jesús, és que cregueu en aquell qui ell ha enviat». A Io 11,42; 17,8.21. 23.25, «que vós m'heu enviat», ὅτι οὐ με ἀπέστειλας és completament de creure, πιστεύειν, o de conèixer, γινώσκειν. Vegeu també Io 5,36.38; 17,3¹⁹.

veu al qui m'ha enviat» (Io 12,45)

«Qui em rep a mi,
rep al qui m'ha enviat» (Io 13,20)

«Qui no honora el Fill,
no honora el Pare que l'ha enviat» (Io 5,23)

Noteu, però el paralelisme sintètic d'aquests textos, en contrast amb l'antitètic de Io 12,44.

¹⁷ En el mateix sentit, Io 3,34: «Aquell qui Déu ha enviat diu les paraules de Déu». Acceptar-les («creure en el Fill») és obtenir la salvació («tenir la vida eterna»). Vegeu el context: vv. 31-36.

¹⁸ En aquest últim text trobem ἀποστέλλειν quan es tracta de la missió del Pare envers Jesús, i πέμπειν quan es tracta de la missió de Jesús envers els deixebles

¹⁹ Io 5,36 conté una afirmació encaminada a desvetllar la fe en Jesús, enviat

L'anàlisi que s'acaba de fer sobre la *missió* del Fill fa palès un aspecte importantíssim de la filiació de Jesús:

Jesús és l'enviat del Pare al món com a salvador.

Jesús aconsegueix perfectament la missió que el Pare li ha confiat.

Nosaltres hem de creure en Jesús, enviat pel Pare. Creient en ell, creiem en el mateix Pare.

Però la idea joànica de filiació no s'exhaureix ni de bon tros aquí. Ens cal destacar-ne altres notes.

2. *El Fill està en el Pare i el Pare està en el Fill*

L'afirmació que el Fill està en el Pare i el Pare està en el Fill ajuda a comprendre la noció joànica de filiació. Es troba tres vegades en forma d'oració completiva amb ὅτι; en dues el verb de l'oració principal és πιστεύειν (Io 14,10-11); en l'altra, γινώσκειν (Io 10,38). Analitzem els textos:

Io 14,10-11 es troba al context del darrer sopar. Felip demana a Jesús una manifestació clara del Pare: «Mostreu-nos el Pare, i ens basta» (v. 8). Probablement suspirava per una teofania com les que coneixia pels llibres sagrats. Però vegem la resposta de Jesús, Io 14,9-11: «9 Li diu Jesús: ¿Tant de temps que estic amb vosaltres, i no m'has conegut, Felip? Qui m'ha vist a mi, ha vist el Pare; ¿com pots dir tu: mostreu-nos el Pare? 10 ¿No creus que jo estic en el Pare, i que el Pare està en mi? Les paraules que jo us dic, no les dic pas de per mi mateix; el Pare, que està en mi, fa les obres. 11 Creieu-me, jo estic en el Pare i el Pare està en mi; si més no, creieu-ho per les obres».

Io 10,38 es troba en un context molt diferent. Els jueus havien acusat Jesús de blasfem perquè, home com era, es feia Déu. Jesús mantingué la seva posició i va invocar les obres com a prova de les seves afirmacions. Vegem-ho, Io 10,37-38: «37 Si no faig les obres del meu Pare, no em cregueu: 38 però si les faig, i no em

pel Pare. A Io 5,38, l'actitud és de manca de fe. A Io 17,3, llegim: «I això és la vida eterna, que us coneguin a vós, únic Déu veritable i al qui heu enviat Jesucrist». També 1 Io 4,14, al qual s'ha fet referència més amunt, és una professió de fe en Jesús enviat pel Pare: «I nosaltres hem contemplat, i en donem testimoni, que el Pare ha enviat el Fill com a Salvador del món».

creieu a mi, creieu a les obres, perquè sapigueu i conegueu que el Pare és en mi, i jo en el Pare».

Que Jesús està en el Pare i el Pare està en Jesús significa, doncs:

a) Que Jesús és la manifestació més plena del Pare. De tal manera que, segons sant Joan, qui veu Jesús veu el Pare (Io 14, 7,9; 12,45). Sant Pau expressa la mateixa idea dient que el Fill «és imatge del Déu invisible» (Col 1,15). En Jesús la caritat del Pare (Déu és amor: 1 Io 4,8.16) es manifesta plenament als homes: «La caritat de Déu enmig de nosaltres s'ha manifestat en això: que Déu ha enviat el seu Fill unigènit al món, a fi que visquem per ell» (1 Io 4,9). L'expressió «enmig de nosaltres», ἐν ἡμῖν és la mateixa que es troba a Io 1,14: «I el Logos es féu carn, i posà entre nosaltres (ἐν ἡμῖν) el seu tabernacle, i vam contemplar la seva glòria, glòria que té del Pare com a Fill únic, ple de gràcia i de veritat».

b) Que Jesús manifesta el Pare amb la seva doctrina i amb les seves obres: «Les paraules que jo us dic, no les dic pas de per mi mateix; el Pare, que està en mi, fa les obres» (Io 14,10).

c) Aquesta manifestació té l'arrel última en la unió íntima entre Jesús i el Pare. Jesús fa sempre el que plau al Pare (Io 8, 29). I el Pare està sempre present en Jesús: «No sóc sol, sinó jo i el qui m'ha enviat» (Io 8,16); «El qui m'ha enviat està amb mi; no em deixa sol» (Io 8,29); «Em deixareu sol; però no estic sol, que el Pare està amb mi» (Io 16,32). Aquesta unió és tan íntima que Jesús arribà a dir: «Jo i el Pare som una sola cosa» (Io 10,30).

S'ha destacat una altra nota de la filiació divina de Jesús. La unió de Jesús amb el Pare, que fa que Jesús, per les seves paraules i les seves obres, esdevingui la imatge perfecta del Pare, la manifestació plena de Déu entre nosaltres.

Però tampoc amb aquesta altra nota no s'exhaureix el concepte joànic de filiació divina. No n'hi ha prou d'afirmar que Jesús és l'enviat del Pare. No n'hi ha prou d'afegir que Jesús i el Pare estan tan íntimament units que són una sola cosa. La missió de Jesús és un esdeveniment històric, però no pot quedar reduïda a un esdeveniment històric. I la unitat de Jesús amb el Pare essent moral, té una arrel molt més profunda. Cal que ens detinguem en una tercera nota del concepte joànic de filiació divina.

3. *Jesús és el Fill de Déu preexistent a totes les coses, i és Déu com el Pare*

A Sant Joan trobem clarament afirmada la preexistència del Fill. El Baptista declara que Jesús li ha passat al davant perquè era abans que ell, ὅτι πρῶτός μου ἦν (Io 1,15.30). Jesús diu als jueus: «Abans que Abraham vingués al món, jo sóc, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί (Io 8,58) ²⁰. I preguntant al Pare: «I ara, Pare, gloriïqueu-me vós al costat vostre amb aquella glòria que al costat vostre tenia abans que el món existís (πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι)» (Io 17,5) ²¹. I Joan encapçala el seu evangeli amb l'afirmació de la preexistència del Logos i de la seva divinitat: «Al principi existia el Logos, i el Logos estava amb Déu, i el Logos era Déu» (Io 1,1). En el mateix pròleg ensenya: «Déu, ningú no l'ha vist mai; un unigènit Déu que està al si del Pare, ell és qui l'ha revelat» (Io 1,18). I a l'evangeli ens conta que els jueus volien apedregar Jesús per blasfem, i matar-lo, perquè, essent home, es feia Déu (Io 5,18; 10,33; 19,7). A més, Jesús digué de si mateix: «Jo sóc» (ἐγὼ εἰμί) (creure que Jo sóc, Io 8,24; 13,19; conèixer que Jo sóc, Io 8,28; abans que Abraham, Jo sóc, Io 8,58). Es tracta d'una al·lusió indiscutible al nom del Déu de l'Aliança. Vegeu en la versió dels LXX: Ex 3,14; Dt 32,39; Is 41,4; 43,10; 46,4; 48,12; 52,6 ²². Creure que Jesús és el *Jo-Sóc* és creure en la seva divinitat. Però Jesús, Déu amb nosaltres, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός (Mt 1,23), és distint del Pare que l'ha enviat, és el Fill unigènit que el Pare va donar al món, perquè tot el qui creu en ell no es perdi, sinó que tingui vida eterna (Io 3,16).

Aquesta anàlisi dels textos ha deixat ben clar el nucli de la fe joànica: Jesús és *el Fill de Déu* — Déu com el Pare — *Enviat* al món com a salvador. Per la seva *encarnació*, fa visible el Pare (Io 12,45; 14,9): Jesús és la Paraula de Déu entre nosaltres (ἐν ἡμῖν) (Io 1,14); és la manifestació de l'amor de Déu enmig de nosaltres

²⁰ Prescindim, de moment, del significat profund de l'expressió ἐγὼ εἰμί. Se'n tractarà tot seguit.

²¹ Cf. Io 17,24: «M'heu estimat des d'abans de la creació del món». Però amb aquest text no es pot provar la preexistència del Fill. També nosaltres hem estat elegits πρὸ καταβολῆς κόσμου, des d'abans de la creació del món (Eph 1,4).

²² Cf. Ex 10,2; Ez 6,7.10.13.14; 7,27; 11,10; 24, 24; 37,14. Vegeu E. STAUFFER, ἐγὼ, a *Th.Wb.z.N.T.*, II, 350-352; F. BÜCHSEL, εἰμί, a *Th.Wb.z.N.T.*, II, 397-398.

(ἐν ἡμῖν) (1 Io 4,9); en una paraula, és Déu amb nosaltres (μεθ' ἡμῶν) (Mt 1,23). És la vida eterna que era prop del Pare i se'ns ha manifestat (1 Io 1,2): «Déu ens ha donat vida eterna, i aquesta vida està en el seu Fill» (1 Io 5,11).

B. Creure és acceptar el testimoni de Déu sobre el seu Fill, testimoni que dona el Pare per mitjà del mateix Fill

A sant Joan la noció de fe es relaciona íntimament amb la noció de testimoni. Creure no és solament tenir Jesús com a Fill de Déu enviat pel Pare com a salvador. Primàriament, creure és donar crèdit a Déu que es revela a l'home per Jesucrist.

La consideració de Io 3,11-12.31-36 i 1 Io 5,5-12 ho posa de manifest.

Io 3,11-12: «11 En veritat, en veritat et dic que parlem del que sabem, i testifiquem allò que hem vist, però vosaltres no accepteu el nostre testimoniatge. 12 Si us he dit les coses de la terra, i no creieu, ¿com creureu si us dic les coses del cel?»

Dues observacions sobre aquest text del diàleg de Jesús amb Nicodem:

Primera. Jesús es manifesta com a revelador. Parla (λαλεῖν) d'allò que sap (ὁ οἶδαμεν) i testifica (μαρτυρεῖν) allò que ha vist (ὁ ἑώρακαμεν). Ens trobem davant una de les constants de sant Joan. Jesús dona testimoni i parla del que sap (Io 3,11), del que ha vist (Io 3,11.32; 8,38), del que ha sentit (Io 3,32; 8,26.40; 15,15). És que «Déu, ningú no l'ha vist mai; un unigènit Déu que està al si del Pare, ell és qui l'ha revelat» (Io 1,18).

Segona. «No accepteu el nostre testimoniatge», del verset 11, i «no creieu», del verset 12, són expressions paral·leles, equivalents. Per tant, creure, πιστεύειν equival a acceptar el testimoniatge del Fill, λαμβάνειν τὴν μαρτυρίαν.

Io 3,31-36: «31 Aquell qui ve de dalt és per damunt de tots. El qui és de la terra, de la terra és i de la terra parla. El qui ve del cel és per damunt de tots: 32 testifica allò que ha vist i ha sentit, però ningú no accepta el seu testimoniatge. 33 El qui ha acceptat el seu testimoniatge ha segellat que Déu és veraç. 34 Aquell qui Déu ha enviat diu les paraules de Déu, que no dona pas l'Esperit amb mesura. 35 El Pare estima el Fill, i tot ho

ha posat a la seva mà. 36 Qui creu en el Fill té vida eterna; però qui desobeeix el Fill no veurà la vida, sinó que la ira de Déu persisteix damunt d'ell».

Aquest text es troba després de l'últim testimoniatge del Baptista sobre Jesús. Les paraules que hem d'examinar ¿són encara del Baptista o són una reflexió de l'evangelista? La qüestió és de menor quantia. Nosaltres ens inclinem a creure que aquí parla l'evangelista. Però el que ens interessa és destacar les idees bàsiques del text:

Primera. Jesús hi és presentat com el revelador del Pare. Ve de dalt, del cel (v. 31), enviat per Déu i ple del seu Esperit (v. 34). El Pare l'estima i ho ha posat tot a la seva mà (v. 35). I Jesús testifica (μαρτυρεῖν) allò que ha vist i ha sentit (v. 32), i diu (λαλεῖν) les paraules de Déu (v. 34). El parallelisme del v. 32 amb el v. 11 d'aquest mateix capítol (que hem considerat més amunt) és palès:

3,11:

parlem del què sabem,
i testifiquem allò que hem vist,
però vosaltres no accepteu el
nostre testimoniatge.

3,32:

testifica allò que ha vist i ha
sentit,
però ningú no accepta el seu
testimoniatge.

Segona. També aquí «creure» és «acceptar el testimoniatge de Jesús». Compareu els vv. 32 b-33 amb el v. 36. Però el text ens porta encara més enllà. El qui accepta el testimoniatge de Jesús (és a dir, el qui creu en el Fill, v. 36) ha segellat (σφραγίζειν) que Déu és veraç (ἀληθής). La fe, abans que una afirmació de la veritat revelada, és una afirmació de la veracitat de Déu. Aquesta expressió de Io 3,33 té el seu complement a 1 Io 5,10, que examinarem tot seguit: «Qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider (ψεύστην)». L'actitud de fe o d'incredulitat no és una simple posició intel·lectual d'assentiment o de refús d'unes proposicions. Primàriament, és una actitud personal davant Déu que revela: és l'acceptació de Déu com a veraç o el seu refús com a fals.

1 Io 5,5-12: «5 ¿Qui és vencedor del món sinó el qui creu que Jesús és el Fill de Déu? 6 Ell és el qui ha vingut per l'aigua i la sang, Jesucrist. No pas en l'aigua solament, sinó en l'aigua i en

la sang. I l'Esperit és el qui dóna testimoni, perquè l'Esperit és la veritat. 7 Són tres en efecte els qui testifiquen: 8 l'Esperit, l'aigua i la sang, i tots tres tenen un sol fi. 9 Si acceptem el testimoniatge dels homes, el testimoniatge de Déu és més gran, i el testimoniatge de Déu és que ha testificat del seu Fill. 10 Qui creu en el Fill de Déu, té el testimoniatge en ell. Qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider, per no haver cregut el testimoniatge que Déu ha donat del seu Fill. 11 I el testimoniatge és aquest: Déu ens ha donat vida eterna, i aquesta vida està en el seu Fill. 12 El qui té el Fill, té la vida; el qui no té el Fill de Déu, no té la vida».

Ens trobem en presència d'un text difícil. No pretenem fer-ne l'exegesi completa, sinó únicament destacar-ne uns punts. Sant Joan superposa tres plans: la història de la vida pública de Jesús, que comença en l'aigua del Jordà i acaba amb la sang del Gòlgota; la sang i l'aigua que sortiren del costat obert de Jesús, com a signes d'una realitat eclesial; i els sagraments de la iniciació — baptisme i eucaristia —, precedits per la gràcia de l'Esperit que porta a la fe. Els testimoniatsges de l'Esperit, del baptisme i de l'eucaristia, en el moment d'entrar a l'Església, menen a un mateix fi: revelen la filiació de Jesús (objecte de la fe) i hi fan participar el creient (per la vida sacramental). Aquest testimoniatge diví sobre el Fill cal acceptar-lo plenament, perquè el testimoniatge de Déu és més gran que el testimoniatge dels homes. Però quan sant Joan parla del testimoniatge de Déu obre la perspectiva a tota la vida de Jesús, que és un constant aval del Pare al seu Fill enviat al món²³.

Per al nostre estudi ens interessa de destacar l'antítesi del v. 10:

Qui creu en el Fill de Déu, té el testimoniatge en ell.

Qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider, per no haver cregut el testimoniatge que Déu ha donat del seu Fill.

Creure és tenir el testimoniatge de Déu, ἔχειν τὴν μαρτυρίαν. L'expressió té el mateix valor que λαμβάνειν τὴν μαρτυρίαν de Io 3,11.32. No creure en Déu (τῷ θεῷ, en datiu) és no creure en el seu testimoniatge, οὐ πιστεύειν εἰς τὴν μαρτυρίαν, i equival a fer de Déu un mentider, ψεύστης. La fe, primàriament, és una re-

²³ I. DE LA POTERIE, *La notion de témoignage dans Saint Jean*, a *Sacra Pagina*, II (Paris, Gembloux, 1959), pp. 193-208, especialment pp. 202-208.

lació personal amb Déu que dóna testimoniatge del seu Fill.

L'anàlisi d'aquests tres textos ha posat en evidència que la fe és, abans que tot, una relació del creient amb Déu que testifica: l'acceptació del testimoniatge de Déu suposa l'acceptació de Déu com a testimoni. Qui accepta el testimoniatge de Déu, segella que Déu és veraç; qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider.

Ara bé, els textos del capítol 3 de l'evangeli ens presenten el Fill donant testimoniatge del que ha vist i ha sentit al cel, ens mostren el Fill dient les paraules del Pare. En canvi el text del capítol 5 de la primera carta ens parla del testimoniatge de Déu sobre el seu propi Fill. Aquest binomi del Pare que testifica i del Fill que testifica és una constant joànica. Haurem de considerar-la amb detenció quan estudiem el perquè de la fe (ja que creiem pel testimoni de Déu). De moment n'hi ha prou amb remarcar que creure és acceptar el testimoniatge diví sobre el Fill de Déu enviat al món.

C. *Creure és estar estretament unit a Jesucrist i, per ell, al Pare, tenint així vida eterna*

Per sant Joan, creure no es redueix a acceptar el testimoniatge de Déu sobre el Fill, enviat al món com a salvador. Creure és viure estretament unit a Jesucrist, el Fill de Déu.

La idea d'una fe morta, sense obres, tancada a la caritat (Iac 2, 14-26), no és familiar al pensament de sant Joan. Quan sant Joan parla de la fe, parla de la fe viva, informada per la caritat. A sant Joan \acute{o} πιστεύων i \acute{o} ἀγαπῶν són expressions que indistintament designen el cristià.

El creient, com el qui estima, ha passat ja de la mort a la vida: «Qui escolta la meua paraula i *creu* en el qui m'ha enviat, té vida eterna i no va a judici, sinó que ha passat de la mort a la vida» (Io 5,24); «Nosaltres sabem que hem passat de la mort a la vida, perquè *estimem* els germans» (1 Io 3,14). El creient té ja vida eterna²⁴. En canvi, qui no creu²⁵ i no estima²⁶ es queda en la mort.

La vida de fe i caritat és vida de fills de Déu (Io 1,12; 11,52;

²⁴ Io 3,15.16.36; 5,24; 6,40.47; 20,31; 1 Io 5,13. Cf. Io 4,14; 5,39-40; 6,27.48-51.54. 58.68; 7,38; 8,12; 10,10.27-28.51; 11,25-26; 12,25; 14,6; 17,1-3; 1 Io 5,11-12.

²⁵ Io 3,18.36; 5,40; 6,53; 8,24; 1 Io 5,12.

²⁶ 1 Io 3,14-15.

1 Io 3,1-2.10; 5,2). Per a descriure-la, és bo d'acudir a la noció de *comunió*, κοινωνία (1 Io 1,3.6-7).

El cristià està en comunió amb el Pare i el Fill i l'Esperit i amb els germans. La comunió dels cristians és una *participació* en la comunió intra-Trinitària, que n'és exemplar i causa. En la comunió podem distingir, doncs, tres moments: la comunió intra-Trinitària; la comunió vertical del creient amb la Trinitat; i la comunió horitzontal entre els germans ^{26 b1a}.

Primer. La comunió intra-Trinitària. Sant Joan parla sovint de la unió entre el Pare i el Fill:

el Fill està en el Pare i el Pare està en el Fill (Io 10,38; 14,10-11.20; 17,21-23)

el Pare i el Fill són una sola cosa (Io 10,30; 17,22).

Sant Joan no parla explícitament de la unió del Pare i del Fill en l'Esperit Sant. Aquesta unitat, però, es dedueix de la doctrina joànica sobre l'Esperit ²⁷.

Segon. La comunió vertical del just amb la Trinitat. Sant Joan ensenya la nostra comunió amb el Pare i el Fill (1 Io 1,3; 2 Io 3). El Pare i el Fill estan en nosaltres (Io 14,23; 2 Io 9) i nosaltres en el Pare i el Fill (Io 17,21; 1 Io 2,24; 5,20): Déu Pare està en nosaltres, i nosaltres en Déu (1 Io 2,5-6; 3,24; 4,12-13.15-16); nosaltres en Jesús i Jesús en nosaltres (Io 6,56; 14,20; 15,1-8; 17,23.24.26; 1 Io 2,27-28; 3,6). Ensenya a més el do de l'Esperit al just (Io 7,38-39; 14,16-17.26; 15,26; 16,7.13-15; 1 Io 2,20.27; 3,24; 4,13).

^{26 b1a} Creiem que sant Joan és més el teòleg de la redempció que no pas el teòleg de la Trinitat. Contempla les relacions entre el Pare i el Fill com a Fill encarnat (cf. supra, nota 12). Però la teologia passa legítimament de la idea de missió a la de generació i de la idea d'unitat entre el Pare i el Fill a la d'identitat de naturalesa. Per això és teològicament vàlid de contemplar la comunió cristiana com una participació en la comunió intra-Trinitària.

²⁷ Sant Joan ensenya que l'Esperit Sant està en Jesús (Io 1,32-33; 3,34); que Jesús bateja amb l'Esperit Sant (Io, 1,33) i que el dona als apòstols (Io 20,22). Que l'Esperit procedeix del Pare (Io 15,26) i del Fill (cf. Io 16,14-15) i és do del Pare (Io 14,16.26; 1 Io 3,24; 4,13) i del Fill (Io 15,26; 16,7; 1 Io 2,27) als deixebles. Que per entrar al regne de Déu, cal néixer de l'Esperit (Io 3,5-8). Que els creients el rebran (Io 7,38-39) i restarà en ells (Io 14, 16-17; 1 Io 2,20.27), els ensenyarà la veritat (Io 14,26; 16, 13-15; 1 Io 2,20.27) i els donarà testimoniatge que resten en Déu i Déu en ells (1 Io 3,24; 4,13). Que l'Esperit donarà testimoniatge de Jesús (Io 15,26; 1 Io 5,6-8) i deixarà el món convicte de pecat, de justícia i de judici (Io 16,8-11. Cf. Io 14,17). Cf. SCHLIER, «L'Esprit» selon l'Évangile de Saint Jean, a *Essais sur le Nouveau Testament*, pp. 307-315; I. DE LA POTTERIE, *El Paráclito*, a *La vida según el Espíritu* (Salamanca, 1967), pp. 87-110.

Aquesta visió analítica ens podria fer perdre la visió de conjunt, que és el que realment ens interessa. El creient, engendrat de Déu, participa en la comunió divina. Sant Joan remarca que és fill del Pare. Sant Pau ens recordarà que som germans de Jesucrist (Rom 8,29) i cohereus seus (Rom 8,17). L'expressió no és del tot aliena a sant Joan: Jesús ressuscitat anomena germans els apòstols (Io 20,17). En realitat, es tracta de la nostra incorporació a Crist (com les sarments al cep, Io 15,1-17), que és l'únic camí per anar al Pare (Io 14,6).

Tercer. La comunió horitzontal entre els creients. La comunió horitzontal entre els deixebles és el fruit de la comunió vertical del creient amb la Trinitat. Tots els textos relatius a l'amor fratern fan referència a aquesta comunió ²⁸. Volem destacar-ne tres:

Io 17,21-23: «Que tots siguin u; com vós, Pare, sou en mi i jo en vós, que ells també siguin u en nosaltres, i que el món cregui que vós m'heu enviat. Jo els he donat la glòria que m'heu donat, perquè siguin u, com nosaltres som u; jo en ells, i vós en mi, perquè siguin perfectament u, i el món conegui que vós m'heu enviat, i els heu estimats com m'heu estimat a mi».

1 Io 1,3: «Allò que hem vist i sentit, us ho anunciem també a vosaltres, a fi que també vosaltres tingueu comunió amb nosaltres. I la nostra comunió és amb el Pare i amb el seu Fill Jesucrist».

1 Io 1,7: «Ara, si caminem en la llum, com que ell està en la llum, tenim comunió els uns amb els altres, i la sang de Jesús, el seu Fill, ens purifica de tot pecat».

Resumint. Déu és amor (1 Io 4,8.16). I aquest amor es manifesta entre nosaltres en el seu Fill enviat al món (1 Io 4,9), i s'estén pel món, reunint els fills de Déu dispersos, mitjançant la fe i la caritat, que és comunió amb el Pare i el Fill en l'Esperit Sant.

* * *

Per sant Joan, creure és tenir com a veritable que Jesucrist és el Fill de Déu, enviat al món perquè tinguem vida. Per sant Joan, creure és acceptar el testimoniatge del Pare sobre el seu Fill, i el mateix testimoniatge del Fill encarnat. Per sant Joan, creure és participar en la vida, en la caritat que ve del Pare i es

²⁸ Io 13,34-35; 15,12-17; 1 Io 2,7-11; 3,10-24; 4,7-12.20-21; 5,1-2; 2 Io 5.

manifesta plenament en Jesucrist. Sant Agustí va distingir aquests tres aspectes de la fe, designant-los amb tres expressions que han esdevingut clàssiques: «*credere Christum*», «*credere Christo*» i «*credere in Christum*»²⁹.

II. PER QUÈ CREIEM? ELS MOTIUS DE LA FE SEGONS SANT JOAN

La teologia distingeix entre el motiu de la fe i els motius de credibilitat. El motiu de la fe és l'autoritat de Déu que revela, el testimoni diví. Els motius de credibilitat són aquells fets (com els miracles i les profecies) que, ben considerats, mostren que la nostra fe és raonable. De moment, voldríem prescindir d'aquestes distincions — fruit madur de la reflexió de segles, avalat per les mateixes declaracions del Magisteri — i endinsar-nos sense prejudicis (però sempre «*in Ecclesia*», és clar) en el pensament de sant Joan. El contacte amb les fonts rejoyeneix conceptes que el temps pot haver anquilosat.

Abans d'entrar en matèria, un parell d'observacions.

Primera. Mentre als Sinòptics Jesús es mostra gelós del «secret messiànic», a sant Joan es declara obertament el Messias des del començament de la vida pública. En efecte, als Sinòptics hi ha una revelació progressiva sobre la persona de Jesús. El vel s'esquinça amb la confessió de Pere a Cesarea de Felip. Però Jesús mana que se'n guardi reserva (Mc 8,27-30; Mt 16,13-20; Lc 9, 18-21). Serà únicament davant el gran sacerdot que Jesús manifestarà la seva condició, i per això serà tingut com a reu de mort (Mc 14,61-64; Mt 26,63-66; Lc 22,66-71)³⁰. A sant Joan, en canvi, els deixebles reconeixen que Jesús és el Messias des del primerencontre amb ell (Io 1,41.45.49) i el mateix Jesús ho manifesta clarament a la samaritana (Io 4,25-26). Schnackenburg troba a sant Joan indicis que mostren que la revelació messiànica no hauria estat tan palesa com podria semblar a primer cop d'ull. La finalitat catequètica de l'evangelista — «que cregueu que Jesús és

²⁹ St. AGUSTÍ, *Sermo* 142, 2,2; *In Ioannis Evangelium*, tract. 29,6. Vegeu també St. TOMÀS, *Sum. theol.*, II-II, q. 2, a. 2; *Super Evangelium S. Ioannis Lectura* (6,29), cap. VI, lect. 3, Ed. CAI, n. 901.

³⁰ Sobre la declaració de Jesús davant el Sanedrí vegeu O. CULLMANN, *Christologie du Nouveau Testament*, pp. 102-105; P. LAMARCHE, *Le «blasphème» de Jésus devant le Sanhédrin*, a «*Recherches de Science religieuse*» 50 (1962) 74-85.

el Crist, el Fill de Déu, i així, creient, tingueu vida en el seu nom» (Io 20,31) — li permetria d'ordenar lliurement el material de què disposava i de presentar simultàniament el Crist encarnat i el Crist glorificat³¹. L'índole del present estudi (la reflexió teològica sobre la fe a sant Joan) ens obliga a deixar de banda la qüestió apassionant de la historicitat de cada una de les assercions i a considerar primordialment el pensament de l'evangelista.

Segona. Sant Joan és amic de línies divisòries clares. D'una banda els qui creuen; d'altra banda els qui no creuen (Io 3,18.36; 1 Io 5,10). D'una banda els qui estimen; d'altra banda els qui no estimen (1 Io 3,14; 4,7-8)³². De bell antuvi sembla una divisió infantil entre «bons» i «dolents», que fa pensar en les pel·lícules de l'Òest. Però es tracta d'un procediment literari. Joan té interès que la formulació de la tesi sigui nítida. Però, quan convé, sap matisar. L'actitud de fe és progressiva. Hi ha una fe imperfecta i una fe plena. Al capítol primer l'evangelista ha dit que Andreu, Felip i Natanael reconegueren Jesús com a Messias (Io 1,41.45.49), i al capítol següent afirma que els deixebles cregueren en ell després del primer miracle (Io 2,11). Durant la primera Pasqua de la vida pública, molts cregueren en Jesús veient els miracles que feia (Io 2,23), però Jesús coneixia la feblesa de la seva fe (vv. 24-25). Nicodem reconeix Jesús com a vingut de part de Déu (Io 3,2), i, no obstant, no comprèn les paraules de Jesús (vv. 4.10). Les multituds, després de la multiplicació dels pans, confessen que Jesús és veritablement el Profeta que ha de venir al món (Io 6, 14), però pensen en un Messias polític (v. 15). El cec guarit passa de tenir-lo com «un profeta» (Io 9,17) que «és de Déu» (v. 33) a confessar-lo «el Fill de l'home» (vv. 36-38). Molts d'entre els principals cregueren en ell, però per temor no confessaven la seva fe (Io 12,42-43). En fi, la fe dels deixebles no serà plena fins després dels últims esdeveniments (Io 2,22; 12,16; 13,7), quan l'Esperit els haurà ensenyat totes les coses i els haurà fet recordar les paraules de Jesús (Io 14,26), guiant-los a la veritat completa (Io 16,13)³³.

³¹ R. SCHNACKENBURG, *Présent et futur. Aspects actuels de la théologie du Nouveau Testament* (Paris, 1969), pp. 118-121.

³² Vegeu també Io 1,11-12; 1 Io 1,6-7.8-9; 2,4-5.9-10.23; 3,6; 4,2-3.5-6a; 5,12.

³³ Tampoc no manquen a la primera carta de sant Joan les matisacions oportunes. Al costat de la tesi segons la qual qui ha nascut de Déu no peca

Aquestes dues observacions ens permetran d'endinsar-nos en el pensament de sant Joan deixant de banda problemes interesantíssims, però que aquí serien marginals i enfosquirien la línia de la nostra argumentació. El problema que volem afrontar és: *segons sant Joan, ¿per què creim?* Altrament dit: ¿Quina és la catequesi joànica sobre els motius de la fe? Tractarem en primer lloc dels motius de creure; després, de la incredulitat, malgrat els motius; finalment, de la fe com a do del Pare.

A. *Els motius de creure*

Segons sant Joan, ¿per què creiem?

Sant Joan, en identificar la fe amb l'acceptació del testimoniatge diví, posa en primer terme, com a motiu de la fe, *el testimoni de Déu*. Creiem perquè acceptem el testimoniatge de Déu sobre el seu Fill (1 Io 5,9-11); creiem perquè acceptem el testimoniatge de Jesús, el Fill que ve de dalt i ens diu el que ha vist i ha sentit (Io 3,31-34. Cf. Io 3,11-12).

Però als escrits joànics la llista dels testimonis que avalen la missió del Fill es multiplicaba. I la noció de «testimoni» traspassa —com entre nosaltres— l'àmbit exclusivament personal, i així parla del testimoniatge de les obres (Io 5,36; 10,25) i del testimoniatge de l'aigua i de la sang (1 Io, 5, 7-8).

Sant Joan ens diu que donen testimoniatge de Jesús:

el Pare (Io 5,32.37; 8,18; 1 Io 5, 9-10)
 les obres de Jesús, que vénen del Pare (Io 5,36; 10,25)
 Jesús mateix (Io 8,14.18)
 les Escriptures (Io 5,39)
 l'Esperit (Io 15,26; 1 Io 5,6-8)
 Joan baptista (Io 1,7-8.15.19.32.34; 3,26; 5,33-34)
 la samaritana (Io 4,39)
 les multituds (Io 12,17)
 els deixebles (Io 15,27; 1 Io 1,2; 4,14)
 l'evangelista (Io 19,35; 21,24)
 l'aigua i la sang (1 Io 5,7-8) ³⁴.

(1 Io 3,6.9; 5,18), diu en to parenètic: «Us escric això perquè no pequeu. Però si algú pequés, tenim un intercessor prop del Pare, Jesucrist, just» (1 Io 2,1). Cf. a més 1 Io 1,8-10; 5,16-17.

* Ens hem limitat a consignar aquells textos on explícitament hi ha el verb μαρτυρεῖν o el substantiu μαρτυρία. I no considerem tots els textos on hi ha aquests mots, sinó únicament aquells que es refereixen al testimoniatge

I tots aquests testimonis són *veritables motius de creure, veritables «perquè» de la nostra fe, veritables causes de l'acte de fe.* ¿De quina manera? ¿per quina raó? Ens caldrà estudiar-ho.

Abans una observació: Quan sant Joan parla dels motius de creure no els anomena sempre explícitament «testimonis». Per això hem preferit la denominació més genèrica de «motius de creure» a la de «testimonis».

Estudiarem, com a motius de creure, el testimoniatge del Pare i de Jesús; les paraules de Jesús; les seves obres; el testimoniatge de les Escripures; el testimoniatge del Baptista; el testimoniatge dels deixebles; les seves paraules i el seu amor; el testimoniatge de la samaritana; el de les multituds. Acabarem amb una observació sobre «veure» i «testificar».

1. El testimoniatge del Pare i de Jesús

Jesús parla en dues ocasions del testimoniatge del Pare: Io 5,32-37 i 8,18. Sant Joan l'esmenta a 1 Io 5,9-10.

Quan i com el Pare va testificar sobre el seu Fill?

Quan Jesús parla del testimoniatge del Pare no es refereix a la veu del cel, de què es parla a Io 12,28³⁵, que és cronològica-

sobre Jesús. *Μαρτυρεῖν* es troba 33 vegades a l'evangeli de sant Joan, 6 a la primera carta i 4 a la tercera. *Μαρτυρία* es troba 14 vegades a l'evangeli, 6 a la primera carta i 1 a la tercera.

³⁵ En aquest punt sant Joan contrasta amb els Sinòptics. Als Sinòptics, trobem dues declaracions del Pare sobre Jesús. Una al baptisme: «Tu ets el meu Fill, l'estimat; en tu tinc posada la meua complaença» (Mc 1,11. Cf. Mt 3,17; Lc 3,22). L'altra a la transfiguració: «Aquest és el meu Fill, l'estimat; escolteu-lo» (Mc 9,7. Cf. Mt 17,5; Lc 9,35). A sant Joan, en canvi, hi ha una única declaració del Pare, i encara voltada d'obscuritat. Era prop la passió i Jesús va dir: «Ara la meua ànima se sent contorbada, i ¿què diré? ¿Pare, salveu-me d'aquesta hora? Però per això he arribat jo en aquesta hora!» (Io 12,27). Aquesta deliberació de Jesús, atribulat davant la perspectiva de la passió, recorda l'agonia de Getsemaní que descriuen els Sinòptics (Mc 14,34-36.39; Mt 26,38-39.42.44; Lc 22, 41-44). Però la situació es resol de diferent manera als Sinòptics i a sant Joan. Als Sinòptics, amb una pregària de Jesús de submissió humil, que serà la tercera petició del Parenostre en la recensió de sant Mateu (cf. Mt 6,10): «Que no es faci el que jo vull, sinó el que vós voleu» (Mc 14,36; cf. Mt 26,39.42; Lc 22,42). A sant Joan, amb una pregària enèrgica i decidida, que ens recorda la primera petició del Parenostre (Mt 6,9; Lc 11,2): «Pare, gloriífiqueu el vostre nom!» (Io 12,28 a). Responent a aquesta pregària es va deixar oír la veu del Pare: «Vingué aleshores una veu del cel: Ja l'he gloriificat i encara el gloriificaré» (v. 28 b). La veu del Pare es refereix a l'obra acomplerta per Jesús i a la que tot seguit acomplirà amb la mort redemptora i amb la resurrecció.

ment posterior. No és probable que es refereixi a la transfiguració: Joan la passa per alt al seu evangeli. Tampoc no és probable que es refereixi al baptisme: el quart evangeli no descriu el baptisme de Jesús; simplement en dóna compte a través del testimoniatge del Baptista (Io 1,29-34). Doncs, ¿a què es refereix Jesús? L'anàlisi dels textos ho aclarirà.

Io 5,31-32.36-39: «31 Si jo testimonio de mi mateix, el meu testimoniatge no és vàlid [literalment: verídic]; 32 és un altre qui testimonia de mi; i jo sé que el testimoniatge que dóna de mi és vàlid [lit.: verídic] (...) 36 Jo, però, tinc un testimoniatge més gran que el de Joan: les obres que m'ha donat el Pare per dur a terme, aquestes mateixes obres que faig, testimonien de mi que el Pare m'ha enviat; 37 i el Pare que m'ha enviat, ell mateix ha donat testimoni de mi. Però vosaltres no heu sentit mai la seva veu, ni heu vist la seva faç; 38 ni la seva paraula està en vosaltres, ja que no creieu en aquell qui ell ha enviat. 39 Vosaltres escriteu les Escripures perquè penseu tenir en elles vida eterna, i són elles les que donen testimoni de mi».

Els exegetes no estan d'acord sobre què vol dir aquí el testimoniatge del Pare. Uns pensen que el testimoniatge del Pare són les obres de Jesús: «Les obres que m'ha donat el Pare per dur a terme, aquestes mateixes obres que faig, testimonien de mi que el Pare m'ha enviat» (v. 36) ³⁶.

D'altres pensen en les Escripures. Se'n parla al v. 39: «Vosaltres escriteu les Escripures perquè penseu tenir en elles vida eterna, i són elles les que donen testimoni de mi» ³⁷.

Finalment, no manca qui remet al testimoniatge intern del Pare, de Io 6,44: «Ningú no pot venir a mi, si el Pare que m'ha enviat no l'atreu» ³⁸.

³⁶ F.-M. BRAUN, *Évangile selon Saint Jean*, a *La Sainte Bible de PIROT et CLAMER*, tom X (Paris, 1946), p. 356.

³⁷ M.-J. LAGRANGE, *Évangile selon Saint Jean*, 5.e éd. (Paris, 1936), pp. 152-153; A. WIKENHAUSER, *El Evangelio según San Juan* (Barcelona, 1967), p. 226. Hi ha exegetes que creuen que el testimoniatge del Pare és alhora en les obres de Jesús i en l'Escriptura: L. BOUYER, *El Cuarto Evangelio* (Barcelona, 1967), p. 150; H. VAN DEN BUSSCHE, *Jean. Commentaire de l'Évangile spirituel* (1967), pp. 236-237.

³⁸ D. MOLLAT, *L'Évangile selon Saint Jean*, a *L'Évangile et les Épîtres de Saint Jean* (de *La Sainte Bible*, de l'École Biblique de Jérusalem), 2.e éd. (Paris, 1960), p. 95.

Tenint en compte el v. 37, l'exegesi més probable sembla la que identifica el testimoniatge del Pare amb el de l'Esriptura. El verb en perfecte, μεμαρτύρηκεν, fa referència a un fet passat amb efectes presents. I el testimoniatge dels Escrits sagrats és d'aquesta mena.

Però ens inclinem a creure que aquest testimoniatge del Pare, situat en el passat, però present en els seus efectes, és l'encarnació del Fill, la seva missió al món. Jesús és l'Enviat del Pare. El Pare, en enviar-lo, va donar testimoniatge, i aquest testimoniatge és encara present en el Fill enviat. Jesús, fent referència al testimoniatge del Pare, anomena el Pare ó πέμψας με, «el qui m'ha enviat»: «El Pare que m'ha enviat, ell mateix ha donat testimoni de mi» (Io 5,37. Cf. Io 8,18). I, quan acusa els jueus perquè no accepten els testimonis que l'acrediten, diu: «Jo he vingut (ἐλήλυθα, en perfecte) en nom del meu Pare, i no em rebeu» (Io 5,43). Creiem, doncs, que la missió és el testimoniatge que el Pare ha donat del seu Fill.

És veritat que aquesta missió divina de Jesús se'ns fa palesa en la vida de Jesús, quan contemplem la glòria que té del Pare com a unigènit, ple de gràcia i de veritat (Io 1,14). En aquest sentit el testimoniatge del Pare es confon amb el de les obres de Jesús. També és veritat que tota l'Esriptura s'orienta a l'obra de Jesús, en la qual trobarà la seva plenitud (cf. Mt 5,17). I en aquest sentit l'Esriptura és també el testimoniatge del Pare. I, finalment, com que ningú no pot reconèixer la missió divina de Jesús si el Pare que l'ha enviat no l'atreu (Io 6,44), també pot dir-se que l'atracció interna del Pare és el testimoniatge que dóna a favor del seu Fill. Però cal posar l'accent en la mateixa missió de Jesús al món. Confirmarem aquesta interpretació amb l'examen de l'altre text:

Io 8,12-19: «12 Jesús els continuà parlant: Jo sóc la llum del món; qui em segueix no caminarà a les tenebres, sinó que tindrà la llum de la vida. 13 Els fariseus li digueren: Tu testimonies de tu mateix; el teu testimoniatge no val [lit.: no és verídic]. 14 Jesús els va respondre: encara que jo testifiqui de mi mateix, el meu testimoniatge és vàlid [lit.: verídic], perquè sé d'on he vingut i on vaig; en canvi vosaltres no sabeu d'on vinc ni on vaig.

15 Vosaltres judiqueu segons la carn; jo no judico ningú. 16 I si per cas judico, el meu judici és vàlid [lit.: verídic], perquè no sóc sol, sinó jo i el qui m'ha enviat; 17 i en la vostra Llei està escrit que el testimoniatge de dos homes té valor [lit.: és verídic]. 18 Jo sóc qui dono testimoni de mi mateix, i dóna testimoni de mi el Pare que m'ha enviat. 19 Llavors li digueren: ¿On és el teu Pare? Jesús respongué: No em coneixeu ni a mi ni el meu Pare; si em coneguéssiu a mi, també coneixeríeu el meu Pare».

Voldríem destacar dos punts. Primer: Jesús dóna testimoni de si mateix. Segon: el testimoniatge del Pare.

Primer. Comença el diàleg amb una afirmació esclatant: «Jo sóc la llum del món» (v. 12. Cf. Io 1,4-5.7-9; 3,19; 9,5; 12,35-36.46). Els fariseus en captaren l'abast. La llum s'imposa per si mateixa. No necessita justificació. No necessita presentació. Sols passa desapercebuda als cecs. I acusen Jesús: «Tu testimonies de tu mateix; el teu testimoniatge no val» (v. 13). Aquestes paraules ens recorden les que havia dit Jesús: «Si jo testimonio de mi mateix, el meu testimoniatge no és vàlid» (Io 5,31). Però aquí Jesús explica de quina forma ell dóna testimoni de si mateix, de manera que el seu testimoniatge té valor: «Encara que jo testifiqui de mi mateix, el meu testimoniatge és vàlid, perquè sé d'on he vingut i on vaig» (v. 14). El testimoni de Jesús és vàlid perquè sap que és l'*Enviat* (cf. Io 7,28-29). Ho sap perquè ha davallat del cel (Io 3,13)³⁹, perquè ve de dalt — del cel — (Io 3,31) i és de dalt (Io 8, 23), perquè té l'estada al mateix si del Pare (Io 1,18). Jesús testimonia de si mateix com a *Enviat* del Pare. I com a *Enviat* del Pare és l'únic que pot dir: *Jo-Sóc*⁴⁰ i: «Heu sentit que es va dir... però Jo-us-Dic (ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν) ...» (Mt 5,21-22.27-28. 31-32.33-34.38-39.43-44. Cf. Lc 6,27).

Segon. El testimoniatge del Pare. El testimoniatge de Jesús sobre si mateix és vàlid perquè és l'*Enviat*. Jesús-*Enviat* evoca dues persones: el Pare que l'envia i el Fill que és enviat. El Pare i el Fill donen conjuntament testimoniatge per la relació que els uneix: la *missió*: «Jo sóc qui dono testimoni de mi mateix, i dóna

³⁹ Jesús ha baixat, καταβαίνειν, del cel: Io 3,13; 6,33.38.41.42.50.51.58.

⁴⁰ Recordeu els textos: Io 8,24.28.58; 13,19. «Jo sóc (ἐγὼ εἰμὶ) el qui dono testimoni de mi mateix» (Io 8,18) pot contenir una al·lusió al Nom diví.

testimoni de mi el Pare *que m'ha enviat*» (Io 8,18) ⁴¹. La *missió* (*activa* per part del Pare, *passiva* per part de Jesús) és el testimoni que acredita Jesús davant dels homes:

és el testimoniatge *invisible* del Pare
que esdevé *visible* en Jesucrist

és el testimoniatge *increat* del Pare
que esdevé *realitat* creada en Jesucrist

és el testimoniatge *diví* del Pare
que esdevé *divino-humà* en Jesucrist.

Però, ¿qui és capaç de copsar-lo? Qui arriba a conèixer Jesús. No qui el coneix segons la carn, sinó qui el coneix com a *Enviat* del Pare. Perquè qui coneix Jesucrist com a Enviat, coneix pel mateix fet el Pare que l'ha enviat: «Si em coneguéssiu a mi, també coneixeríeu el meu Pare» (Io 8,19. Cf Io 12,45; 14,9) ⁴².

Jesús, com a *Enviat* del Pare és la manifestació del testimoniatge increat del Pare. Jesús mateix, el Fill encarnat, enviat al món, és auto-testimoni, és motiu de creure, és llum que s'imposa i no necessita justificació. Tomàs, en veure'l ressuscitat, confessarà: «Senyor meu i Déu meu!» (Io 20,28).

Però Jesús es manifesta com a testimoni amb la seva vida: amb les seves paraules i amb les seves obres. *Sic agit unumquodque prout aptum natum est*, deien els escolàstics, citant Aristòtil. Jesús parla i obra com a *Enviat* del Pare. Les seves paraules i les seves obres són motiu de creure.

⁴¹ Com a testimoniatge de dos és vàlid davant la Llei dels jueus (Io 8,17. Cf. Dt 17,6).

⁴² Els jueus tenen una visió purament humana de Jesús. No saben d'on ve ni on va (Io 8,14). El seu judici és segons la carn, *κατὰ τὴν σάρκα* (Io 8,15). Joan ens el descriu al capítol 6: «¿Aquest no és Jesús el fill de Josep, del qual coneixem el Pare i la mare? ¿Com diu ara: he baixat del cel?» (Io 6,42). Constantment demanen a Jesús que els provi que és l'Enviat: «¿I vós quin signe féu perquè el vegem i us creguem?» (Io 6,30. Cf. Io 2,18). Ens trobem davant l'enigma del quart evangeli «on tot és evident, tot és clar, però el vel es troba en la incredulitat del món» (SCHULTE, *Der Begriff der Offenbarung im Neuen Testament*, München, 1949, p. 19, citat per SCHNACKENBURG, *Présent et futur. Aspects actuels de la théologie du Nouveau Testament*, Paris, 1969, p. 121). Més avall ens deturarem a considerar aquest punt.

2. Les paraules de Jesús

Jesús parla de part del Pare⁴³. Ell és el Logos de Déu, la Paraula del Pare (Io 1,1). I com que és Déu-amb-nosaltres parla amb autoritat (Mc 1,22; Mt 7,29; Lc 4,32). Com que és el *Jo-Sóc* pot dir *Jo-us-Dic*. Joan ens presenta la paraula de Jesús com a motiu de creure, en una doble direcció:

per raó de la doctrina que exposa
per raó de la seva omnisciència.

a) La doctrina de Jesús

Llegim a Io 4,41-42: «Molts samaritans cregueren per la seva paraula (διὰ τὸν λόγον). I deien a la dona: Ja no és pel que tu deies que creiem; nosaltres mateixos l'hem sentit, i sabem que aquest és veritablement el salvador del món».

Amb ocasió de la festa dels tabernacles, Jesús ensenyà que la seva doctrina venia del Pare, que ell era l'Enviat del Pare, que era capaç de sadollar la set dels homes (Io 7,14-38). Alguns el tingueren pel Profeta (de la fi dels temps) (Io 7,40). D'altres pel Messias (Io 7,41). Els mateixos guardes, encarregats d'agafar-lo, digueren: «Ningú no ha parlat mai com aquest home» (Io 7,46). Jesús es declarà també Llum del món, Fill del Pare i Jo-Sóc (Io 8,12-29). L'evangelista observa: «En dir aquestes coses, molts van creure en ell» (Io 8,30).

Després del discurs sobre el pa de vida (Io 6), Pere digué en nom dels dotze: «Vós teniu paraules de vida eterna, i nosaltres creiem i sabem que vós sou el Sant de Déu» (Io 6,68-69).

I Marta creu en les paraules de Jesús sobre la vida de la fe, més forta que la mort corporal, i confessa que Jesús és el Crist, el Fill de Déu que havia de venir al món (Io 11,25-27).

b) L'omnisciència de Jesús

Jesús coneix les coses ocultes, i això és motiu de creure per a Natanael i per a la samaritana.

Felip presentà Natanael a Jesús. En veure'l Jesús va dir:

⁴³ Io 3,34; 7,16-17; 8,26.38.40; 12,49-50; 14,10.24; 15,15.22 (en el context, vv. 21-23).

«Heus aquí un israelita de debò, un home sense engany. ¿D'on em coneixeu?, li féu Natanael. Abans que Felip et cridés, li va respondre Jesús, quan eres sota la figuera, t'he vist» (Io 1,47-48). Aquestes paraules de Jesús van moure Natanael a una professió de fe: «Rabbí, vós sou el Fill de Déu, vós sou el Rei d'Israel» (v. 49). Natanael va creure perquè Jesús li va dir: «T'he vist sota la figuera» (v. 50).

Joan al capítol quart de l'evangeli narra el diàleg de Jesús amb una dona samaritana que havia anat a cercar aigua al pou de Jacob. El diàleg, elevat i ple de simbolisme espiritual per part de Jesús, és tens i, a voltes, irònic per part de la samaritana. En el transcurs del diàleg, Jesús acusa profèticament la vida irregular de la samaritana: l'home amb qui viu no és el seu marit (Io 4, 16-18). La dona sens dubte es va molestar i va intentar desviar la conversa. Jesús no era solament un somniador que prometia aigua viva quan no tenia res per a pouar, sinó que a més era un profeta que sabia el que no s'ha de saber. Sembla que les paraules de la samaritana: «Veig que sou profeta, vós» (Io 4,19), no són pas una professió de fe, sinó una resposta de ressentiment i una ocasió per a canviar de tema. Però Jesús, al final, declara que ell és el Messias (Io 4,25-26), i aquesta declaració li va convertir el cor. I amb visió més profunda va reconèixer en l'acusació profètica de Jesús un motiu per creure en la messianitat. De fet, empra aquest argument per a portar els seus conciutadans a Jesús (Io 4,29) i per desvetllar-los la fe (Io 4,39).

D'altra banda, Jesús predi les coses futures (o en part futures): la traïció de Judas (Io 13,18-19) i la pròpia mort (Io 14,28-29). La predicció d'aquests esdeveniments és, per als apòstols, motiu de creure o de no defallir en la fe en aquells moments de tribulació. Jesús també havia predit, veladament, la seva resurrecció (Io 2,19-22).

3. *Les obres de Jesús*

Les obres de Jesús vénen del Pare que l'ha enviat⁴⁴. Jesús les invoca com a testimoni de la seva missió divina (Io 5,36; 10,

⁴⁴ Io 4,34; 5,19-20.36; 9,4; 10,25.32.37-38; 14,10-11; 17,4. A més cf. Io 15,24 en el context, vv. 21 ss.

25), com a motiu de creure (Io 10,37-38; 14,10-11) i, a voltes, com a acusació contra la incredulitat dels jueus (Io 7,21; 10,32; 15, 24) ⁴⁵.

Entre les obres de Jesús, destaquen els signes, τὰ σημεῖα. El signe joànic és ordinàriament un fet miraculós (τέρας, cf. Io 4,48), però l'evangelista el contempla, primàriament, com a signe diví. Mollat, que n'ha estudiat els diversos aspectes, els subordina i els explica tots per una realitat d'ordre teològic, l'encarnació: «Els semeia són, per sant Joan, els fets del Verb encarnat que conviu entre nosaltres; són els «signes» del Fill de Déu» ⁴⁶. Cal notar la mútua complementació entre els signes i les paraules: els signes tenen un llenguatge propi i els discursos en revelen el sentit profund ⁴⁷.

Els signes porten a la fe. Són motius de creure. Sant Joan en té consciència clara i ho expressa a la conclusió de l'evangeli: «Molts d'altres signes féu encara Jesús davant els deixebles, que no estan escrits en aquest llibre; aquests s'han escrit perquè cregeu que Jesús és el Crist, el Fill de Déu, i així, creient, tingueu vida en el seu nom» (Io 20,30-31).

El signe més gran de Jesús és la seva mort i resurrecció. En expulsar els venedors del temple, els jueus li digueren: «¿Quin signe ens mostres per obrar així?» (Io 2,18). La resposta de Jesús, «Desfeu aquest temple, i en tres dies el tornaré a aixecar» (v. 19), es referia al temple del seu cos (v. 21). Els deixebles ho comprengueren quan hagué ressuscitat d'entre els morts (v. 22). En una altra ocasió Jesús digué: «I jo, quan seré enlairat (ὑψωθῶ) de

⁴⁵ La nostra mentalitat, un xic aristotèlica, ens mena a considerar exclusivament les obres de Jesús com la prova de la veritat de les seves paraules. Jesús afirma la seva missió divina. I la prova amb unes obres extraordinàries, meravelloses, sobrehumanes. Es tracta de fer uns quants sihogismes i arribar a la conclusió que cal tenir Jesús com a enviat del Pare. Però, no. La mentalitat de l'evangelista dista un bon tros del nostre racionalisme. Tant les paraules de Jesús com les seves obres són la manifestació de la seva missió. Per sant Joan, les obres no són solament una raó extrínseca que avaluï la missió de Jesús, sinó que primordialment manifesten — encarnen — aquesta mateixa missió i en són acompliment.

⁴⁶ D. MOLLAT, *Le semeion johannique*, a *Sacra Pagina*, II (Paris, Gembloux, 1959), pp. 209-218, especialment p. 217.

⁴⁷ Ja sant Agustí s'havia adonat d'aquest aspecte dels miracles de Jesús que una preocupació posterior — predominantment apologetica — ha contribuït a pal·liar: «Interrogemus ipsa miracula, quid nobis loquantur de Christo: habent enim si intelligantur, linguam suam. Nam quia ipse Christus Verbum Dei est, etiam factum Verbi verbum nobis est» (*In Ioannis Evangelium*, tract. 24, n. 2).

terra, atrauré tothom cap a mi» (Io 12,32. Cf. Io 8,28). I a continuació l'evangelista afegeix: «Deia això significant (σημαίνων) de quina mort havia de morir» (v. 33). Noteu, però, que l'evangelista contempla la mort de Jesús a la llum de la resurrecció. Ὑψοῦν indica tant l'enlairament de la creu (humiliació) com la glorificació de Jesús⁴⁸. Després de la resurrecció, el deixeble que Jesús estimava va entrar al sepulcre buit, va veure i va creure (Io 20,8). I Tomàs, que no donava crèdit als altres apòstols, davant l'evidència del Ressuscitat, el va confessar «Senyor» i «Déu» (Io 20,28).

Però, al costat del signe per antonomasia, l'evangelista en narra d'altres, subratllant que motivaren la fe:

A Canà de Galilea Jesús va convertir l'aigua en vi, va manifestar la seva glòria, i els seus deixebles cregueren en ell (Io 2,11).

El funcionari reial de Cafarnaüm va creure amb tots els de la seva casa, perquè Jesús va guarir el seu fill malalt (Io 4,53-54).

Les multituds que seguien Jesús perquè veien els signes que feia amb els malalts (Io 6,2), en presenciar el de la multiplicació dels pans, digueren: «Aquest és veritablement el profeta que ha de venir al món» (Io 6, 14).

La guarició del cec de naixement, a més de dur-lo a ell a la fe (Io 9,17.33.35-38), causa en alguns una reacció favorable envers Jesús (Cf. Io 9,16; 10,21).

La resurrecció de Llätzer va enfortir la fe dels deixebles (Io 11,15) i va motivar la fe en molts dels jueus coneguts de Marta i Maria (Io 11,45; 12,9. Cf. 11,41-42). També les multituds aclamaren amb l'Hosanna! Jesús perquè havia fet aquest signe (Io 12,12-15.17-18).

A més d'aquests cinc signes, Joan descriu la guarició d'un paralític (Io 5,1-9) i el pas de Jesús pel llac de Tiberíades, caminant sobre les aigües (Io 6,16-21), i a l'apèndix es narra la pesca extraordinària (Io 21,1-14). Però cap d'aquests fets no és anomenat signe.

En canvi, es parla sovint dels qui cregueren veient els signes que feia Jesús, sense que es precisi de quins signes es tracta:

A Jerusalem, durant la primera Pasqua de la vida pública de Jesús, molts cregueren en ell veient els signes que feia (Io, 2,23).

Nicodem reconegué que Jesús havia vingut com a mestre de part

⁴⁸ O. CULLMANN, *Les sacrements dans l'Évangile johannique, a La foi et le culte de l'Église primitive* (Neuchâtel, 1963), p. 144.

de Déu perquè ningú no podia fer els signes que ell feia, si Déu no era amb ell (Io 3,2).

Durant la festa dels Tabernacles molts van creure en Jesús i deien: «¿El Crist, quan vindrà, farà més signes que no ha fet aquest?» (Io 7,31).

Fins d'entre els principals dels jueus molts cregueren en Jesús per causa dels signes (Io 12,42 en relació amb 12,37).

Els signes tenen tanta importància en el quart evangeli que Bultmann va arribar a pensar en una *Semeia-Quelle* (utilitzada per l'evangelista paral·lelament a una col·lecció de discursos o d'altres documents)⁴⁹. Però aquí hem de prescindir del tema de la *Formgeschichte*, per subratllar l'aspecte teològic dels signes: *manifesten* la glòria de l'Unigènit del Pare (Io 2,11, en relació a Io 1,14); són accions del Pare per mitjà (*διὰ*) de Jesús (Act 2,22). En un mot, els signes *participen* del testimoniatge increat del Pare, fet visible per mitjà del Fill enviat al món.

4. *El testimoniatge de les Escriptures*

L'Escriptura dóna testimoniatge de Jesús. Jesús l'invoca a Io 5,39-40.45-47: «Vosaltres escriteu les Escriptures perquè us penseu tenir en elles vida eterna; i elles són les que donen testimoni de mi; però no voleu venir a mi per tenir vida (. . .) No us penseu pas que jo us acusaré davant del Pare; ja hi ha qui us acusa, Moisès, en qui vosaltres heu posat l'esperança; perquè si creguéssiu Moisès, em creuríeu a mi, ja que ell de mi va escriure. Però si no creieu els seus escrits, ¿com creureu les meves paraules?».

Les Escriptures són un testimoni de Jesús perquè són com un riu que desemboca en Jesús. Els jueus piadosos vivien de la Llei. I Jesús n'és l'acompliment, la plenitud (cf. Mt 5,17). Sant Pau, en to polèmic contra els judaïtzants, anomena la Llei *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν* (Gal 3,24). Sant Joan, d'un cap a l'altre de l'Evangeli, mostra que l'encarnació redemptora de Jesús, la seva missió, és el cim de tot l'Antic Testament⁵⁰.

⁴⁹ BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes* (Göttingen, 1950), pp. 78, 131, etc.

⁵⁰ Vegeu Io 1,23 (Is 40,3); 1,51 (Gen 28,12); 2,17 (Ps 69,10); 6,31 (Ex 16,4.13-15; Num 11,7-9; Neh 9,15; Ps 78,24); 6,45 (Is 54,13; Ier 31,33-34); 7,38 (Prov 18,4; Is 58,11; Ps 78,16); 7,42 a (2 Sam 7,12; Ps 89,3-5); 7,42 b (Mich 5,2); 8,24.28.58 (Ex 3,14; Deut 32,39; Is 41,4; 43,10; 46,4; 48,12; 52,6); 10,34 (Ps 82,6); 12,13 (Ps 118,25-26); 12,15 (Zach 9,9); 12,38 (Is 53,1); 12,40 (Is 6,10); 13,18 (Ps 41,10); 13,19 (Ex 3,14; Dt

No es tracta d'un testimoni extrínsec. Es tracta de la mateixa paraula del Pare que és anunciada pels Profetes, i ara es manifesta en tota la seva plenitud en el Fill: «Després que en altre temps Déu havia parlat als pares molt sovint i de moltes maneres per mitjà dels profetes, en aquests dies que són els últims ens ha parlat a nosaltres per mitjà del Fill» (Hebr 1,1-2).

5. *El testimoniatge del Baptista*

L'evangelista dóna molt de relleu al testimoniatge del Baptista sobre Jesús. En parla a Io 1,6-8.15.19-28.29-34.35-36; 3,22-30, i hi torna a fer al·lusió a Io 5,33-36; 10,40-42. Volem destacar la primera referència, que es troba al pròleg de l'evangeli:

Io 1,6-8: «6 Aparegué un home enviat de Déu, que es deia Joan. 7 Aquest vingué com a testimoni, a testimoniar de la Llum, a fi que tots creguessin per ell. 8 No era pas la Llum, sinó que havia de testimoniar de la Llum».

La missió del Baptista demana una atenció especial. Cal destacar-ne tres notes:

Primera. *Ve de Déu.* El Baptista és un enviat de Déu, ἀπεσταλμένος (cf. Io 3,28). També Jesús és enviat de Déu. Aquí entra en joc l'analogia. Es pot dir que mentre el Baptista és *un enviat*, Jesús és **EL QUI EL PARE HA ENVIAT**.

Segona. *Ve com a testimoni*, εἰς μαρτυρίαν. També aquí cal tenir en compte l'analogia del concepte de testimoni (que està en funció del concepte de missió). Jesús pot dir: *Jo sóc qui dono testimoni de mi mateix*» (Io 8,18). El Baptista és *un testimoni* de Jesús, de la Llum. Però el testimoniatge del Baptista és d'alguna manera el testimoniatge de Déu, perquè el Baptista és un enviat de Déu, que *participa* en l'acció divina de testificar.

Tercera. La finalitat última de la missió del Baptista és *que tots creguin per mitjà d'ell*, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ. Creure per mitjà d'ell⁵¹ és acceptar el seu testimoniatge sobre la Llum.

32,39; Is 41,4; 43,10; 46,4; 48,12; 52,6); 15,25 (Ps 35,19; 69,5); 19,24 (Ps 22, 19); 19,28 (Ps 22,16); 19,29 (Ps 69,22); 19,36 (Ex 12,46; Num 9,12; Ps 34,21); 19,37 (Zach 12,10); 20, 9 (Ps 16,9-11).

⁵¹ La construcció πιστεύειν διὰ es troba sis vegades a sant Joan: creure pel Baptista que dóna testimoni de la Llum (Io 1,7); creure per la paraula de la samaritana (Io 4,39.42); creure per la paraula dels deixebles (Io 17,20); per la

Però, ¿la Llum necessita qui en doni testimoniatge?, ¿no s'imposa per si mateixa (Io 8,12)? Ens trobem davant una de les paradoxes de sant Joan i de tot el Nou Testament. La Llum necessitarà presentació perquè s'ha abaixat fins a la carn (Io 1,14. Cf. Phil 2,5-8). Joan ha vingut perquè fos manifestada a Israel (Io 1,31). Però solament els esdeveniments darrers la posaran en plena evidència (cf. Io 2,22; 12,16; 13,7; 14,26. Vegeu també Phil 2,9-11) ⁵².

6. El testimoni dels deixebles

Jesús diu als seus deixebles que són els seus testimonis: «I vosaltres també doneu testimoni, vosaltres que sou amb mi des del principi» (Io 15,27).

Destaquem tres notes del testimoniatge dels deixebles:

Primera. Els deixebles són *enviats* per Jesús: «Així com m'heu enviat al món, jo també els he enviats al món» (Io 17,18); «Tal com m'ha enviat el Pare, així us envio jo a vosaltres» (Io 20,21). L'analogia és palesa. La missió de Jesús és l'exemplar i la raó de ser de la missió dels deixebles. Els deixebles participen en la missió divina que Jesús té del Pare.

Segona. Els deixebles donen testimoniatge: «La vida s'ha manifestat i l'hem vista, i en donem testimoni i us anunciem la vida eterna, la que era prop del Pare i se'ns ha aparegut» (1 Io 1,2); «I nosaltres hem contemplat, i en donem testimoni, que el Pare ha enviat el Fill com a Salvador del món» (1 Io 4,14). El testimoniatge dels deixebles és subordinat al testimoniatge de Jesús (com la seva missió és subordinada a la de Jesús). Els deixebles donen testimoni de la *manifestació* de la vida eterna, de la *missió* del Fill al món. I la missió i la manifestació del Fill són el testimoniatge increat del Pare que esdevé creat en Jesucrist.

Tercera. La finalitat del testimoniatge dels deixebles és la

paraula de Jesús (Io 4,41); per les seves obres (Io 14,11). A Io 1,7 i 17,20, *δὴ* porta genitiu; als altres textos, acusatiu. Sempre indica una veritable causa de la fe.

⁵² La transparència del quart evangeli s'explica perquè l'autor contempla Jesús a la llum dels últims esdeveniments. I, guiat per l'Esperit, ha arribat a la veritat plena (cf. Io 14,26; 16,12-13), el que li permet de presentar simultàniament el Crist encarnat i el Crist glorificat. Cf. O. CULLMANN, *La foi et le culte de l'Église primitive*, Cinquième Partie, *Les sacrements dans l'Évangile johannique* (Neuchâtel, 1963), pp. 141-143; *Christologie du Nouveau Testament* (Neuchâtel, Paris, 1958), pp. 157, 248.

comunió amb Déu (κοινωνία), fruit de la fe⁶³. Acabem d'esmentar dos textos de la primera carta de sant Joan sobre el testimoniatge dels deixebles. Doncs bé, a continuació del primer llegim: «Allò que hem vist i sentit, us ho anunciem també a vosaltres, a fi que també vosaltres tingueu comunió amb nosaltres. I la nostra comunió és amb el Pare i amb el seu Fill Jesucrist» (1 Io 1,3); i a continuació del segon: «El qui confessa que Jesús és el Fill de Déu, Déu resta en ell, i ell en Déu» (1 Io 4,15). La finalitat del testimoniatge és sempre la fe que porta a tenir vida eterna (cf. Io 20,30-31; 1 Io 5,13).

La semblança entre la missió del Baptista com a testimoni i la dels deixebles és palesa. Només que el Baptista és encara en la penombra. Dóna testimoniatge de la redempció futura. Mentre que els deixebles són a plena llum. Els esdeveniments pasquals han esquinçat el vel de l'Antiga Aliança, i donen testimoniatge de la redempció acomplerta.

El testimoniatge dels deixebles s'expressa en les seves paraules i en les seves obres — particularment en l'amor fratern —. Considerem ara la paraula dels deixebles i la seva unitat per la caritat com a motius de creure.

7. La paraula dels deixebles

La paraula dels deixebles de Jesús és motiu de creure. Jesús a l'oració sacerdotal diu: «No prego solament per ells [pels deixebles], sinó també pels qui creuran en mi per llur paraula (διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν)» (Io 17,20). I tota l'obra de Joan és un testimoniatge sobre Jesús: «I nosaltres hem contemplat i donem testimoni que el Pare ha enviat el Fill com a Salvador del món» (1 Io 4,14). I els dotze digueren a la comunitat de Jerusalem: «No està bé que nosaltres deixem la paraula de Déu per dedicar-nos a distribuir almoines a les taules (...) Nosaltres continuarem dedicats a l'oració i al ministeri de la paraula» (Act 6,2.4). La paraula apostòlica no és una simple repetició llunyana de la Paraula de Déu; n'és una *expressió* viva, una *participació*.

⁶³ Quan sant Joan parla de la fe, pensa en la fe viva. Per ell, ὁ πιστεύων és el mateix que ὁ ἀγαπῶν. Amb tot — com s'ha vist al començament d'aquesta segona part de l'estudi — admet una fe imperfecta, incipient.

8. *La unitat entre els deixebles per la caritat*

Un altre motiu de creure: la unitat entre els deixebles. Jesús la va demanar al Pare en l'oració sacerdotal: que siguin u perquè el món cregui que vós m'heu enviat, perquè el món conegui que vós m'heu enviat (Io 17,21.23). I abans Jesús mateix havia asseynalat la caritat fraterna com a criteri per a conèixer els seus deixebles (Io 13,35), i, per tant, com a camí per anar a ell (perquè pels deixebles es va a Jesús, i per Jesús al Pare. Cf. Io 13,20). La caritat fraterna es motiu que porta a la fe, perquè manifesta l'amor que Jesús ens ha tingut: Jesús «va donar la seva vida per nosaltres; i nosaltres també hem de donar la vida pels germans» (1 Io 3,16). I l'amor que Jesús ens ha tingut és la manifestació entre nosaltres de l'amor increat del Pare: «La caritat de Déu enmig de nosaltres (ἐν ἡμῖν) s'ha manifestat en això: que Déu ha enviat el seu Fill unigènit al món, a fi que visquem per ell» (1 Io 4,9).

9. *El testimoniatge de la samaritana*

La samaritana, convertida per les paraules de Jesús, va anar a l'encontre dels seus paisans i els digué: «Veniu a veure un home que m'ha dit tot el que havia fet; ¿no és pas el Crist?» (Io 4,29). I l'evangelista observa: «Molts dels samaritans d'aquell poble van creure en ell [en Jesús] per la paraula de la dona (διὰ τὸν λόγον) que testificava: M'ha dit tot el que he fet» (v. 39).

10. *El testimoniatge de les multituds*

Llegim a Io 12,17-18: «La multitud, que estava amb ell quan va cridar Llàtzer del sepulcre i el va ressuscitar d'entre els morts, donava testimoniatge. Per això sortí també a rebre'l la multitud, perquè havien sentit dir que ell havia fet aquest signe».

Els qui havien presenciat la resurrecció de Llàtzer en donaven testimoniatge; i els que els sentiren (ακούειν) —i els donaren crèdit— sortiren a rebre Jesús i a aclamar-lo com a rei d'Israel (cf. v. 13).

11. *Veure i testificar*

Hi ha un punt que demana una atenció especial. La relació entre veure (ὄραν, θεᾶσθαι) i testificar (μαρτυρεῖν)⁵⁴.

Jesús testifica el que ha vist al si del Pare: «Déu, ningú no l'ha vist (έώρακεν) mai; un unigènit Déu que està al si del Pare, ell és qui l'ha revelat» (Io 1,18); «No és pas que ningú hagi vist (έώρακεν) el Pare, llevat del qui està amb Déu; aquest és qui ha vist (έώρακεν) el Pare» (Io 6,46); «En veritat, en veritat et dic que parlem del que sabem, i testifiquem allò que hem vist (έωράκαμεν)» (Io 3,11); «El qui ve del cel (...) testifica allò que ha vist (έώρακεν) i ha sentit» (Io 3,31-32); «Jo dic allò que he vist (έώρακα) estant amb el meu Pare» (Io 8,38).

Joan baptista dóna testimoni de Jesús perquè ha vist l'Esperit que davallava damunt d'ell: «He vist (τεθέαμαι) l'Esperit que davallava del cel com un colom i es posava damunt seu. Jo no el coneixia, però el qui em va enviar a batejar amb aigua em va dir: Aquell damunt del qual veuràs (ἰδης) davallar i posar-se l'Esperit, aquest és el qui bateja amb l'Esperit Sant. I jo he vist (έώρακα) i he testificat que aquest és el Fill de Déu» (Io 1, 32-34).

Els deixebles donen testimoni de Jesús perquè han vist: «I vam contemplar (έθεασάμεθα) la seva glòria, glòria que té del Pare com a Unigènit, ple de gràcia i de veritat» (Io 1,14). Al començament de la primera carta de sant Joan s'afirma una i altra vegada que el testimoniatge i l'anunci segueixen la contemplació i la visió: «Allò que era des del començament, allò que hem sentit, allò que hem vist amb els nostres ulls (έωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν), allò que hem contemplat (έθεασάμεθα) i que les nostres mans han tocat referent al Logos de la vida — perquè la vida s'ha manifestat i l'hem vista (έωράκαμεν) i en donem testimoni i us anunciem la vida eterna, la que era prop del Pare i se'ns ha manifestat —, allò que hem vist (έωράκαμεν) i sentit, us ho anunciem també a vosaltres» (1 Io 1,1-3). A 1 Io 4,14, hi ha la mateixa idea: «I nosaltres hem contemplat (τεθεάμεθα), i en do-

⁵⁴ Cf. I. DE LA POTTERIE, *La notion de témoignage dans Saint Jean*, a *Sacra Pagina*, II, pp. 197-199.

nem testimoni, que el Pare ha enviat el Fill com a Salvador del món». I el mateix evangelista, quan testimfica que sortí sang i aigua del costat de Crist, diu: «I el qui ho ha vist (ὁ ἑωρακώς), n'ha donat testimoni» (Io 19,35).

Veure i donar testimoni s'entenen d'una manera diferent quan es tracta de Jesús i quan es tracta del Baptista o dels deixebles. Jesús dóna testimoni del que ha vist al si del Pare, d'una realitat transcendent que l'home no ha vist mai (Io 1,18; 6,46; 1 Io 4,12). El Baptista i els deixebles donen testimoni d'unes realitats històriques esdevingudes. Però en el seu testimoniatge, cal distingir curosament dos plans: el del simple fet i el de la interpretació del fet amb una llum superior. El Baptista va veure l'Esperit posar-se damunt Jesús i va testimoniar que Jesús és el Fill de Déu. Els deixebles van conviure amb Jesús i van testificar que és el Fill enviat pel Pare com a salvador. El Baptista i els deixebles són testimonis d'uns fets i d'una fe. Els fets els han vistos. La fe també és una visió. És una participació en la visió de Jesús. En efecte:

De Jesús, llegim que revela (λαλεῖν), que testimfica (μαρτυρεῖν) i que fa saber (γνωρίζειν):

el que sap (εἰδέναι) (Io 3,11)

el que ha vist (ὄρᾶν) (Io 3,11.32; 8,38)

el que ha sentit (ἀκούειν) (Io 3,32; 8,26.40; 15,15).

I la nostra fe és:

conèixer (γινώσκειν, εἰδέναι). Basta comparar els següents textos: Io 11,27 amb 7,26; Io 8,24 amb 8,28; Io 17,21 amb 17,23; Io 14,10-11 amb 14,20⁵⁵.

veure. Considereu el parallelisme entre creure i veure en aquests dos textos: «Perquè aquesta és la voluntat del meu Pare: que tot aquell qui veu (ὁ θεωρῶν) el Fill i creu (καὶ πιστεύων) en ell, tingui vida eterna» (Io 6,40); «Qui creu (ὁ πιστεύων) en

⁵⁵ ALFARO, *Fides in terminologia biblica*, a «Gregorianum» 42 (1961) 463-505, sobre aquest punt: pp. 500-502; WIKENHAUSER, op. cit., pp. 373-374; H. SCHLIER, *Croire, connaître, aimer dans l'Évangile de Saint Jean*, a *Essais sur le Nouveau Testament* (Paris, 1968), pp. 325-348, sobre aquest punt: pp. 330-333. Segons Bultmann γινώσκειν representa un estadi superior a πιστεύειν, en el qual l'objecte de la fe és posseït plenament i definitivament (BULTMANN, γινώσχω, a *Th.Wb.z.N.T.*, I, 689-719, sobre aquest punt: p. 713).

mi, no creu en mi, sinó en el qui m'ha enviat! i qui em veu (ὁ θεωρῶν) a mi, veu el qui m'ha enviat» (Io 12,44-45) ⁵⁶.

escoltar o *sentir*. Vegeu el parallelisme entre πιστεύειν i ἀκούειν a Io 8,45-47: «Però a mi, perquè dic la veritat, no em creieu. ¿Qui de vosaltres em pot demostrar que he pecat? Si dic la veritat, per què no em creieu? Qui és de Déu, escolta (ἀκούει) les paraules de Déu; per això vosaltres no les escolteu, perquè no sou de Déu». Vegeu també Io 5,24; 12,38 ⁵⁷.

La fe és, doncs, una participació en el coneixement que té Jesús (en el coneixement d'allò que Jesús sap, ha vist, ha sentit). Jesús dóna testimoni del coneixement que té com a Fill de Déu. El creient (el Baptista, el deixeble o el simple creient) dóna testimoni perquè *participa* en el coneixement que té Jesús, mitjançant la fe. La noció de testimoni és analògica, com és analògica la noció de coneixement. El testimoniatge de Jesús té per fonament la *visió clara de Déu*; el del creient, la *visió obscura de la fe*.

11. Conclusió

Segons sant Joan, els motius de creure són molts i variats. Van des del testimoniatge del Pare a la paraula d'una dona pecadora. Des de la resurrecció de Jesús a l'amor entre els germans. Però en la multiplicitat no manca la unitat. No solament la unitat de convergència en Jesús (tots els motius menen a creure en ell), sinó també la unitat d'origen: tots els motius vénen del Pare. Jesús és l'enviat del Pare. Les seves paraules i les seves obres vénen del Pare i manifesten la glòria que té com a Fill unigènit. Els deixebles enviats per Jesús (com Jesús és enviat pel Pare) proclamen la mateixa Paraula de Déu. L'amor fratern és una par-

⁵⁶ Hi ha una visió que precedeix la fe, la dels signes (Io 2,23; 11,45); hi ha una visió que és la mateixa fe; i hi ha una visió que segueix la fe (Io 11,40; 1 Io 3,2). SCHLIER, op. cit., pp. 327-330; WENZ, *Sehen und Glauben bei Johannes*, a «Theologische Zeitschrift» 17 (1961) 17-25; LAMMERS, *Oír, ver y creer, según el Nuevo Testamento* (Salamanca, 1967), pp. 71 ss. Sant Agustí insisteix en la visió que és premi de la fe: «Est autem fides, credere quod nondum vides: cuius fidei merces est, videre quod credis» (*Sermo* 43, n. 1); «Qui videt, numquid credit? Ille credit, qui nondum videt: aliud est credere, aliud est videre. Crede quia non vides, ut credendo quod non vides merearis videre quod credis. Meritum visionis, fides est; merces fidei, visio est. Crede ergo, et ambula in fide: salus tua in spe est» (*Sermo Bibliothecae Casinensis* II, 114,2).

⁵⁷ SCHLIER, op. cit., pp. 326-327; LAMMERS, op. cit.

tipicació en la caritat de Déu i la fa palesa. La mateixa samaritana es fa instrument del qui té per aliment fer la voluntat del qui l'ha enviat.

El P. de la Potterie parla de la diversitat de testimonis i de la unitat de testimoniatge⁵⁸. Sí. El testimoniatge sobre Jesús és únic. És el testimoniatge increat del Pare, però que es manifesta (es fa audible, visible, tangible) en formes diverses, perquè l'acció increada de testificar sobre Jesús és participada de moltes maneres en el món sobrenatural.

B. *La incredulitat dels jueus malgrat els motius de creure*

A voltes l'evangeli de sant Joan dóna la impressió que l'obra salvadora de Jesús ha estat un fracàs:

[El Logos, la Llum] vingué a casa seva, però els seus no l'acolliren (Io 1,11).

El qui ve del cel (...) testifica allò que ha vist i ha sentit, però ningú no accepta el seu testimoniatge (Io 3,31-32).

Malgrat haver fet davant d'ells tants de signes, no creien en ell (Io 12,37).

Però, no. Es tracta d'un procediment literari. Sant Joan és un escriptor amic dels contrastos. Li plau de dibuixar un fons negre per fer-hi ressaltar amb més força el raig de llum. A continuació de cada un d'aquests textos categòricament negatius, ve un aclariment de signe positiu:

A tots els qui el reberen va donar poder d'esdevenir fills de Déu, als qui creuen en el seu nom (Io 1,12).

El qui ha acceptat el seu testimoniatge ha segellat que Déu és veraç (Io 3,33).

Amb tot, però, fins d'entre els principals molts cregueren en ell (Io 12,42)⁵⁹.

I, no obstant, el fons obscur que tan sovint descriu sant Joan no es pot reduir a un simple enginy literari. Respon a una realitat punyent que li esquinça l'ànima: la incredulitat del món. És un

⁵⁸ I. DE LA POTTERIE, *La notion de témoignage dans Saint Jean*, a *Sacra Pagina*, II, pp. 200-202.

⁵⁹ FEUILLET, *op. cit.*, p. 80.

misteri que voldria arribar a desxifrar. Però, perquè és un misteri, es limitarà a balbucejar uns quants mots que fan llum, però que no resolen totalment l'enigma. Intentarem seguir-lo.

En primer lloc, els fets.

A sant Joan, com als Sinòptics, les paraules i les obres de Jesús produeixen actituds contradictòries. Uns diuen que ve de Déu, i d'altres que és del dimoni ⁶⁰.

Al quart evangeli, l'oposició a Jesús comença al capítol cinquè. Jesús va guarir un paralític en dissabte. Els jueus el perseguien (Io 5,16), i quan n'explicà el motiu, volien matar-lo (v. 18). Al capítol següent Jesús es proposa com a pa baixat del cel, que cal menjar per a tenir vida eterna, i des d'aleshores molts dels seus seguidors es feren enrera i ja no anaven més amb ell (Io 6,66). Els jueus ja intentaven matar-lo (Io 7,1.25). Durant la festa dels Tabernacles Jesús explicà als jueus qui era, i les autoritats volien agafar-lo (Io 7,30), el tractaren de samarità i d'endimoniat (Io 8, 48) i intentaren de lapidar-lo (Io 8,59). Quan Jesús va guarir un cec de naixement, els jueus van excloure el cec guarit de la sinagoga (Io 9,34): es tractava de desacreditar els qui podien parlar bé de Jesús. Amb ocasió de la festa de la Dedicació, en declarar-se obertament Fill de Déu, intentaren novament lapidar-lo (Io 10,31) i agafar-lo (v. 39). Però l'oposició a Jesús arriba al seu cim amb ocasió de la resurrecció de Llätzer: es reuní el Sanedrí, i a fi d'evitar la destrucció del temple i la dispersió del poble, resolgueren de matar Jesús (Io 11,47-53). Inclús els grans sacerdots determinaren de matar Llätzer ressuscitat (Io 12,10-11): es tractava, com en el cas de l'excomunió del qui havia nascut cec, d'esborrar els signes ⁶¹.

I, ¿per què aquest engegament davant la Llum?

Sant Joan fa tres observacions: Primera. La incredulitat dels jueus era prevista en el pla de Déu. Segona. Els jueus no creuen perquè no volen. Tercera. Explica perquè no volen creure. Reflexionarem sobre cada un d'aquests punts.

⁶⁰ Vegeu, per exemple, Mc 2,1-12 i par.; Mt 12,22-24 i par.; Io 9,16; 10,20-21.

⁶¹ MOLLAT, *Le semeion johannique*, a *Sacra Pagina*, II, p. 217.

1. *La incredulitat dels jueus era en el pla de Déu*

L'evangelista es dirigeix a la comunitat dels creients. I els prevé contra l'escàndol que pot suposar per a ells la incredulitat que els envolta, i, d'una manera particular, la incredulitat del poble elegit. Convé de considerar el text:

Io 12,37-41: «37 Malgrat haver fet davant d'ells tants de signes, no creien en ell, 38 a fi que es complissin les paraules que digué el profeta Isaïas: Senyor, ¿qui ha cregut el nostre missatge? I el braç del Senyor, ¿a qui s'ha revelat? 39 Per això no podien creure perquè digué encara Isaïas: 40 Els ha encogat els ulls i els ha endurit el cor, perquè no hi vegin amb els ulls ni comprenguin amb el cor, i no es converteixin i jo els guareixi. 41 Això digué Isaïas, quan veié la seva glòria i parlà d'ell».

Una observació prèvia. El segon text d'Isaïas que cita l'evangelista (Is 6,9-10) és emprat pels Sinòptics amb una finalitat apologètica idèntica (Mc 4,10-12; Mt 13,10-17; Lc 8,10). I sant Pau, segons contenen els Fets dels Apòstols, el va fer servir amb to polèmic contra els jueus de Roma (Act 28,25-28).

El text d'Isaïas es troba en la descripció de la seva vocació profètica. Però el més probable és que fos escrit una vegada realitzada la seva missió i refusada la seva predicació. Aleshores, convençut que no succeeix res que Déu no vulgui, i sense distingir entre voluntat absoluta de Déu i voluntat permissiva (que no eren categories de la seva època), diu: Déu m'ha enviat a endurir el poble; la meua missió no ha estat la seva conversió, sinó la seva perdició.

Joan aplica el text d'Isaïas als jueus no creients. La missió del profeta abans del fet decisiu de la captivitat i de la primera destrucció del temple, era tipus de la missió de Jesús abans de la destrucció definitiva del lloc sant i de la dispersió del poble (cf. Io 4,21). Déu ho havia profetitzat així perquè sabia per endavant la reacció voluntària dels jueus. Però Joan, atent a la paraula de Déu que no pot fallar, parla en forma absoluta: per això no podien creure, διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεῦειν (v. 39). Sant Agustí diu als que insisteixen en la dificultat del text: «Quibus respondemus, Dominum praescium futurorum, per Prophetam praedi-

xisse infidelitatem Iudaeorum; praedixisse tamen, non fecisse»⁶². L'expressió joànica no és, doncs, un judici sobre l'acció de Déu i la llibertat humana. L'evangelista simplement reflexiona sobre la manca d'èxit de l'obra de Jesús i mostra que els jueus, amb la seva obstinació, han realitzat els plans de Déu⁶³.

2. *Els jueus no creuen perquè no volen*

Sant Joan afirma amb claredat la responsabilitat de la manca de fe, un cop ha estat suficientment proposada.

Jesús acusa els jueus: «Vosaltres escriteu les Escriptures perquè us penseu tenir en elles vida eterna; i elles són les que donen testimoni de mi; però no voleu (οὐ θέλετε) venir a mi per tenir vida!» (Io 5,39-40). Aquest text ens fa pensar en el dels Sinòptics: «Jerusalem, Jerusalem, la qui mata els profetes i apedrega els qui li han estat enviats! Quantes vegades he volgut aplegar els teus fills, tal com una lloca aplega els seus pollets sota les seves ales, i no ho heu volgut! (καὶ οὐκ ἠθελήσατε)» (Mt 23,37; Lc 13,34).

El seu pecat és inexcusable: «Si jo no hagués vingut i no els hagués parlat, no tindrien pecat; ara, però, no tenen excusa del seu pecat (. . .) Si jo no hagués fet entre ells aquestes obres que cap altre no ha fet, no tindrien pecat; però ara, després d'haver-les vistes, em tenen odi, tant a mi com al meu Pare» (Io 15,22.24).

L'Esperit deixarà el món convicte de pecat, perquè no creu en Jesús (Io 16,9). I el mateix Jesús deia als jueus: «Us he dit, doncs, que morireu en els vostres pecats; perquè, si no creieu que Jo sóc, morireu en els vostres pecats» (Io 8,24. Cf. v. 21. Vegeu també Io 9,41).

3. *Per què els jueus no volen creure?*

D'un cap a l'altre del quart evangeli trobem acusacions greus contra el món en general i contra els jueus en particular, que expliquen la raó psicològica de llur incredulitat.

Limitant-nos als jueus, voldríem resumir el pensament de Joan en una fórmula breu, fruit d'una llarga reflexió sobre els textos.

⁶² S. AUGUSTINUS, *In Ioannis Evangelium*, tract. 53, n. 4.

⁶³ LAGRANGE, *op. cit.*, pp. 340-341.

Després intentarem provar-la. Els jueus no volen creure perquè han fet de Déu un ídol, εἰδωλον. El seu Déu no és el Pare de nostre Senyor Jesucrist, sinó que s'han tancat en una idea falsa, i en lloc de cercar Déu, reposen segurs en el seu déu.

El diàleg de Jesús amb Nicodem ens obrirà la perspectiva. Nicodem era fariseu, mestre de la Llei i membre del Sanedrí. Però no era un home tancat, era un home que s'obria als «signes» de Déu. La salutació amb què inicia el diàleg posa de manifest els dos vessants de la seva personalitat: «Rabbí, sabem que heu vingut com a mestre de part de Déu, perquè ningú no pot fer aquests signes que vós feu, si Déu no és amb ell» (Io 3,2). La seva bona voluntat és inqüestionable: encara que de nit (probablement per tal de passar desapercbut⁶⁴) se'n va a trobar Jesús, i reconeix en els seus «signes» la missió divina⁶⁵. Però el plural que empra deixa entreveure l'esperit de grup: se sent solidari dels seus, dels escribes i fariseus. I Jesús li declara obertament la necessitat d'una conversió tan radical que equival a trencar amb el passat i a començar de nou, a tornar a néixer: «En veritat, en veritat et dic, que ningú que no neixi de dalt [o "que no neixi una altra vegada"] no pot veure el Regne de Déu» (Io 3,3. Cf. v. 5). El text ens recorda Mt 18,3: «En veritat us ho dic: si no canvieu i us feu com els infants, no entrareu pas al Regne del cel»⁶⁶. És una exigència de conversió igual a la de Mt 5,20. «Perquè jo us dic que, si la vostra justícia no sobrepassa la dels escribes i fariseus, no entrareu pas al Regne del cel». Només que els Sinòptics subratllen l'actitud de l'home, i Joan l'acció de Déu. Però la necessitat absoluta de conversió és idèntica.

Destaquem alguns trets d'aquesta actitud tancada que fa impossible de veure el Regne de Déu.

a) L'aferrament a l'Escriptura amb esperit de suficiència. Els jueus estan orgullosos de l'Escriptura i es pensen tenir-hi vida

⁶⁴ Mollat, *Iniciación espiritual a San Juan* (Salamanca, 1965), p. 35, observa que els jueus solien aprofitar la nit per escutar les Escriptures. Segons ell, el desig de la pau i del silenci de la nit per a tractar un tema important justificaria l'hora de l'entrevista de Nicodem amb Jesús.

⁶⁵ Sobre la bona voluntat de Nicodem cf. Io 7,50-51. Vegeu també Io 19,39.

⁶⁶ Vegeu a J. JEREMIAS, *Le baptême des enfants* (Le Puy, Lyon, 1967), pp. 71-73, el paralelisme de Io 3,5 amb Mt 18,3 i Mc 10,15 (= Lc 18,17). Cf. I. DE LA POTTERIE, *Nacer del agua y nacer del Espíritu*, a *La vida según el Espíritu*, pp. 33-66, especialment, pp. 55-59.

eterna (cf. Io 5,39a). Però, com diria sant Jaume, en lloc de complir la Llei, la fan servir per a judicar els altres (Iac 4,11-12). Així, amb la Llei a la mà, condemnen Jesús perquè guareix en dissabte (Io 5,16.18; 7,22-23; 9,16). I refusen Jesús (que creuen que és galileu) perquè l'Escriptura diu que el Messias serà de Betlem, del llinatge de David (Io 7,41-42), i de Galilea no n'ha sortit mai cap profeta (Io 7,52. Cf. Io 1,46). A més, segons la Llei, el Messias romandrà per sempre, i Jesús parla del seu enlairament (Io 12, 34). Però el que passa és que els jueus no es deixen judicar pels llibres sagrats, que els conduïren a Jesús (Io 5,39.46-47), sinó que s'erigeixen en jutges, donant-se glòria els uns als altres i no cercant la que ve de Déu (Io 5,44).

b) La convicció que es salvaran pel fet de ser fills d'Abraham (de formar part del poble escollit, d'haver rebut la circumcisió). Segons els Sinòptics, el Baptista ja els en feia retret: «Feu, doncs, un fruit propi de la conversió i no us penseu que podeu dir-vos: Tenim per pare Abraham, perquè jo us dic que Déu pot fer sortir fills a Abraham d'aquestes pedres» (Mt 3,8-9; Lc 3,8). A l'evangeli de Joan, Jesús els acusa durament: no fan les obres d'Abraham, sinó les del diable. Si fessin les obres d'Abraham creurien en Jesús (Io 8,33-58). Però qui fa el mal avorreix la llum (Io 3,20), i el món odia Jesús perquè Jesús testifica que les seves obres són dolentes (Io 7,7).

c) L'actitud davant els signes: els jueus judiquen els signes, en lloc de deixar-se judicar pels signes (que són judici de Déu)⁶⁷. En efecte, demanen a Jesús que acrediti la seva missió amb un signe (Io 2,18; 6,30). I fins precisen amb quin: que, com a nou Moisès, els doni pa del cel (Io 6,31)⁶⁸. I, no obstant, veuen els signes i no creuen (Io 12,37); han vist com Jesús multiplicava el pa i no han cregut en ell (Io 6,36). Sant Pau els acusa: «els jueus demanen signes» (1 Cor 1,22).

És que els signes són llum per al qui els contempla amb senzillesa. Però són un obstacle per als qui els volen com a proves, per a recolzar, finalment, en els propis arguments (cf. Io 4,48). La llum dels signes, participació de la Llum de Jesús, encega els

⁶⁷ MOLLAT, *Le semeion johannique*, a *Sacra Pagina*, II, p. 217.

⁶⁸ A. FEUILLET, *Le discours sur le pain de vie*, «Foi Vivante», n. 47, 1967, pp. 26-27.

savis i prudents (cf. Mt 11,25; Lc 10,21). Jesús va venir perquè els qui no hi veien hi vegessin, i els qui hi veien es tornessin cecs (Io 9,39). Per a comprendre un signe, és necessari deixar-se judicar pel signe, que ve de Déu. I els jueus no ho volen. Ells s'eri-geixen en jutges dels signes. I diuen al cec de naixement guarit per Jesús: «Tot tu vas néixer cobert de pecats, ¿i ens dones lliçons?» (Io 9,34).

Tot es redueix al mateix. En el fons els jueus estan convençuts que coneixen Déu, i s'han format un ídol. Ni coneixen Déu (Io 7, 28; 8,54-55), ni tenen l'amor de Déu (Io 5,42). No són de Déu (Io 8,47), sinó de baix, del món (Io 8,23), i per això judiquen segons la carn (Io 8,15)⁶⁹. Jesús pot dir: «No creieu, perquè no sou de les meves ovelles» (Io 10,26). L'expressió, en el seu context, vol dir: no esteu disposats ni a escoltar les meves paraules ni a considerar les obres que faig en nom del meu Pare (cf. vv. 24-27).

Sant Joan acaba la seva primera carta, en la qual ha parlat sobre la veritable naturalesa de Déu i de l'actitud cristiana, dient: «Fillets, gardeu-vos dels ídols (ἀπὸ τῶν εἰδώλων)» (1 Io 5,21). Creiem que l'expressió vol dir: No us feu ídols que substitueixin, en la vostra vida, el Pare de nostre Senyor Jesucrist. Aquest va ser el pecat dels jueus.

C. La fe com a do del Pare

Hem parlat dels motius de creure. Però, en l'enumeració que hem fet, n'hem deixat un que mereix una consideració especial: l'atracció del Pare. La fe en Jesús Fill de Déu és un do del Pare.

No es tracta d'una novetat de sant Joan. La doctrina es troba als Sinòptics. Jesús, a Cesarea de Felip, demana als seus deixebles: «Qui diuen la gent que és el Fill de l'home? Ells li digueren: Uns, Joan Baptista; d'altres, Elias; d'altres, Jeremias o un dels profetes. I vosaltres, els diu, ¿qui dieu que sóc jo? Simó Pere respongué: Vós sou el Crist, el Fill del Déu vivent. I li respongué Jesús: Ets benaurat, Simó, fill de Jonàs, perquè no t'ho ha revelat carn i sang, sinó el meu Pare del cel» (Mt 16,13-17)⁷⁰. La filiació

⁶⁹ Els jueus judiquen falsament sobre l'origen de Jesús (Io 6,41-42; 7,27), i, de fet, no saben d'on és (Io 8,14. Cf. Io 9,29).

⁷⁰ O. Cullmann pensa que Mt 16,16-23 ajunta en una sola narració dos esdeveniments diferents. Un dels esdeveniments seria el reconeixement de la Mes-

divina de Jesús es coneix no com a fruit d'una consideració humana (carn i sang), sinó d'una revelació (ἀποκαλύπτειν) del Pare de Jesús que és al cel. A l'*hymnus iubilationis* de Mt 11,25-27 i Lc 10,21-22 s'afirma clarament que ningú no coneix el Fill sinó el Pare.

Convé d'examinar un text clau de sant Joan sobre aquesta matèria. Després de la primera part del discurs sobre el pa de vida, «els jueus murmuraven d'ell perquè havia dit: Jo sóc el pa baixat del cel, i deien: ¿Aquest no és Jesús, el fill de Josep, del qual coneixem el Pare i la mare? ¿Com diu ara: he baixat del cel?» (Io 6,41-42). Es tracta d'un cas típic de judici segons la carn, κατὰ τὴν σάρκα (Cf. Io 8,14-15). Jesús corregeix aquest judici amb unes paraules que mereixen una atenció especial:

Io 6,43-46: «43 Jesús els replicà: No murmureu entre vosaltres. 44 Ningú no pot venir a mi, si el Pare que m'ha enviat no l'atreu; i jo el ressuscitaré el darrer dia. 45 Està escrit en els Profetes: Tots seran ensenyats per Déu. Tot aquell qui ha escoltat l'ensenyament del Pare i l'ha après, ve a mi. 46 No és pas que ningú hagi vist el Pare, llevat del qui ve de Déu: aquest és qui ha vist el Pare».

Cal completar aquest text amb Io 6,64-65: «64 Però n'hi ha alguns de vosaltres que no creuen. Jesús, en efecte, sabia des d'un principi quins eren els qui no creien, i qui era el qui el trairia. 65 I deia: Per això us he dit que ningú no pot venir a mi, si no li és donat pel Pare».

Unes quantes observacions sobre aquests textos.

Primera. En aquests textos no es tracta d'explicar la incredulitat dels jueus, sinó la raó de la fe. El sentit de Io 6,43 ss és que els jueus no han de discutir la doctrina de Jesús (el seu origen) com si en fossin els únics jutges; les seves facultats naturals no basten per a aquest judici; fa falta la llum del Pare sense la qual

sianitat de Jesús, que tindria els seus paral·lels a Mc 8,27-33 i Lc 9,18-22. En aquests textos més que d'una confessió de Pere, es tractaria d'un aclariment sobre la missió del Messias que havia de patir molt. La falsa noció que Pere tenia del Messias va ser digna d'una reprimenda (Mc 8,33; Mt 16,22-23). L'altre esdeveniment seria la confessió de Pere sobre la divinitat de Jesús: «Vós sou el Fill de Déu» (que tindria el seu paral·lel a Io 6,69). I aquesta confessió va re-reixir l'aprovació de Jesús: «Ets benaurat, Simó, fill de Jonàs», i la declaració que té aquest coneixement per revelació del Pare. *Sant Pere, Deixeble, Apòstol, Màrtir* (Barcelona, 1967), pp. 159-173; *Christologie du Nouveau Testament*, pp. 243, 247-248.

ningú no pot conèixer Jesús; el coneixement de la seva filiació divina no ve de la carn i la sang, sinó del Pare ⁷¹.

El sentit de Io 6,64 s sembla el mateix. Jesús, com a resum de la promesa de l'Eucaristia, havia dit: «Així com jo, enviat pel Pare que viu, visc pel Pare, així qui em menja a mi viurà a causa de mi» (Io 6,57). Molts dels seus seguidors en murmuraren i Jesús coneixia el seu interior (vv. 60-61. Cf. v. 64 b). En relació amb aquesta murmuració els diu: «N'hi ha alguns de vosaltres que no creuen (...) Per això us he dit que ningú no pot venir a mi, si no li és donat pel Pare» (vv. 64-65). No creuen perquè judiquen humanament; en lloc de judicar segons la carn s'han de deixar guiar pel do del Pare, per la llum interna, sense la qual ningú no pot anar a Jesús, sense la qual ningú no pot acceptar la seva doctrina ⁷².

Segona. La fe és un do de Déu. Anar a Jesús, ἔρχεσθαι πρὸς με, equival a creure en ell, πιστεύειν εἰς ἐμέ. Basta considerar el parallelisme sinònim que ofereix Io 6,35:

Qui ve a mi (ὁ ἐρχόμενος πρὸς ἐμέ) no tindrà fam,
i qui creu en mi (ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ) mai més no tindrà set.

Doncs bé, Jesús diu categòricament que per anar a ell fa falta l'atracció del Pare, el do del Pare: «Ningú no pot venir a mi (οὐδεὶς δύναται ἔλθεῖν πρὸς με), si el Pare que m'ha enviat no

⁷¹ Cf. LAGRANGE, op. cit., pp. 180-181.

⁷² Lagrange, op. cit., p. 189, comentant Io 6,65, diu unes paraules que ens semblen totalment inadmissibles: «Jesús recorda que ha indicat ja (v. 44) la raó última de llur incredulitat». Wikenhauser, op. cit., p. 201, s'expressa en el mateix sentit: «Per acabar, Jesús els manifestà que ja els ha descobert la raó última de llur infidelitat (v. 44). La fe en ell, no és, a fi de comptes, obra de l'home, sinó do de Déu». No podem admetre aquesta exegesi. La raó última de la incredulitat no està en Déu, sinó en l'home. Sant Joan, en aquests textos, parla de la raó última de la fe. Ens trobem, és veritat, davant un misteri; davant unes dades que no sabem coordinar. Creiem que hem explicat, seguint fidelment el pensament de sant Joan, que la raó última de la incredulitat es troba en l'actitud de l'home que refusa el judici de Déu. Aquí sant Joan ens dirà que la raó última de la fe està en el do de Déu. Però l'autor sagrat no intenta de coordinar aquests extrems. No es planteja el problema de la pre-destinació. I, després de molts segles de reflexió i de discussions, la conciliació d'aquestes dades de fe continua essent una *crux theologorum*. Ens plau de reproduir una fórmula del Concili de Quierzy de l'any 853 (no pel seu valor com a document del Magisteri, ja que es tracta d'un Concili provincial, sinó per la claredat amb què exposa la doctrina catòlica): «Deus omnipotens omnes homines sine exceptione vult salvos fieri, licet non omnes salventur. Quod autem quidam salvantur, salvantis est donum: quod autem quidam pereunt, pereuntium est meritum» (*Conc. Carisiacum*, cap. 3, D Sch 623).

l'atreu» (ἐλκύνειν, atreure) (v. 44), «si no li és donat pel Pare» (δίδοσθαι, ser donat) (v. 65).

Tercera. L'atracció del Pare, el do del Pare és una gràcia interna. Per a il·lustrar la necessitat de l'atracció del Pare, Jesús diu: «Està escrit en els Profetes: Tots seran ensenyats per Déu» (Io 6, 45 a). El text és una al·lusió a Is 54,13, Ier 31,33-34 i, probablement, Ier 24,7.

Is 54,13: «Tots els teus fills seran instruïts per Jahvè. Gran serà el benestar dels teus fills».

Ier 31,33-34 (LXX: 38,33-34): «Aquesta serà l'aliança que conclouré amb la casa d'Israel després d'aquells dies, oracle de Jahvè: posaré la meva Llei dintre d'ells i l'escriuré sobre el seu cor. Aleshores jo seré el seu Déu, i ells seran el meu poble. No els caldrà més instruir-se l'un a l'altre, dient: Coneixeu Jahvè, perquè em coneixeran tots, dels més petits fins als més grans, oracle de Jahvè, ja que els perdonaré les culpes i no em recordaré més dels seus pecats».

Ier 24,7: «Els donaré un cor per a conèixer que jo sóc Jahvè, i seran el meu poble, i jo seré el seu Déu, quan tornaran a mi de tot cor».

En aquests tres textos el coneixement de Déu és presentat com un bé escatològic, messiànic. En els dos de Jeremias, se'n subratlla una altra característica: és una gràcia interna. És la llei escrita al cor; és un cor nou capaç de conèixer Déu (cf. Ez 11,19; 36,26-27). No es tracta de la gràcia externa de la revelació. Es tracta de la llum interna del Pare que fa possible el coneixement de la revelació externa, que fa veure en Jesús de Natzaret el Fill de Déu, enviat pel Pare.

Quarta. S'afirma el caràcter universal del do intern, de l'atracció del Pare: «Tots seran ensenyats per Déu» (Io 6,45 a). Els textos d'Isaïes i Jeremias es refereixen als fills d'Israel. A sant Joan, no hi ha cap restricció. Cal entendre-ho de tots els homes. Això no vol dir que tots vagin a Jesús, arribin a creure. Creurà el qui hagi escoltat (ἀκούειν) i el qui hagi après (μανθάνειν) (v. 45 b). Però «l'escola de Déu resta oberta a tots»⁷³.

⁷³ AUGUSTINOVIC, *Crítica determinismi Iohannei* (Hierosolymis, 1947), p. 157, citat per FEUILLET, *Le prologue du quatrième évangile*, p. 170. Cf. LAGRANGE, *op. cit.*, p. 181.

L'acte de fe, com a do del Pare, és anomenat a sant Joan «néixer de Déu», ἐκ (τοῦ) θεοῦ γεννησθαι. Feuillet ha demostrat que les paraules de Io 1,13, «Els qui han nascut, no pas de la sang, ni del voler carnal, ni del voler d'home, sinó de Déu», no poden referir-se als batejats, sinó que s'han de referir als creients que tenen «poder d'esdevenir fills de Déu» (Io 1,12) pel baptisme (naixença sacramental de Déu. Cf. Io 3,3-8)⁷⁴. «Ser de Déu» (Io 8,47), «ser de la veritat» (Io 18,37) ¿no serà, doncs, el mateix que l'atracció del Pare?

Una dificultat.

Sant Joan ensenya que el Fill ens ha donat «intelligència (διάνοια), a fi que coneguem el Veritable» (1 Io 5,20). Aquest text és pres quasi literalment de Ier 24,7 (que hem citat més amunt). La διάνοια és el cor nou promès pels Profetes⁷⁵.

Però a més sant Joan parla de l'acció de l'Esperit Sant — que és l'Esperit de la veritat, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας (Io 14,17; 15,26; 16,13. Cf. 1 Io 2,27) — en els creients: els farà comprendre les paraules de Jesús i els guiarà a la veritat completa (Io 14,26; 16, 12-15; 1 Io 2,20.27), donant testimoni de Jesús (Io 15,26; 1 Io 5, 6-8).

¿Quina relació hi ha entre l'atracció del Pare, la διάνοια que ens dóna el Fill i l'ensenyament de l'Esperit?

Cal considerar que l'obra de la salvació és comuna a les tres divines persones. I cada una ens salva en el lloc que ocupa a la vida intra-Trinitària. La salvació ve del Pare (ἐκ) pel Fill (διὰ) en l'Esperit (ἐν).

Així, la revelació exterior parteix del Pare que envia el Fill, es manifesta en el Fill encarnat i culmina amb la missió visible de l'Esperit Sant. De la mateixa manera, la llum interna que porta a la fe, il·luminant el testimoni extern, parteix del Pare, se'ns dóna per Jesucrist i culmina en la possessió de l'Esperit.

⁷⁴ FEUILLET, *Le prologue du quatrième évangile*, pp. 80-94. També a 1 Io 2, 29; 4,7 «nascut de Déu» significa qualsevol justificat, encara que no estigui batejat (Ibid., pp. 85-86).

⁷⁵ M. E. BOISMARD, *La connaissance dans l'Alliance nouvelle, d'après la première lettre de saint Jean*, a «Revue biblique» 56 (1949) 365-391; J. ALFARO, *Cognitio Dei Christi in 1 Io*, a «Verbum Domini» 39 (1961) 82-91. Cf. S. LYONNET, *Presencia de Cristo y de su espíritu en el hombre*, a «Concilium», n.º 50 (dic. 1969) 566-578, especialment, pp. 575-576.

Interessa aquí de destacar el paper de la *possessió de l'Esperit* en la fe. Hem estudiat detingudament els motius de creure, resseguint d'un cap a l'altre l'evangeli de sant Joan. I no hem parlat de l'Esperit Sant. És que l'evangelista presenta el primer pla com el dels esdeveniments de la vida de Jesús, i durant la vida de Jesús l'Esperit no havia estat donat, perquè Jesús encara no havia estat glorificat (Io 7,39). Però als discursos dels «adéus» (Io 13,31-14,31; 15-16), a la llum dels fets pasquals, l'evangelista parla obertament, en forma de promesa, del paper de l'Esperit en la fe adulta dels deixebles. I a la primera carta tracta aquest tema reflexionant entorn de la situació del creient.

Als discursos dels «adéus», l'Esperit és anomenat Paraclet, (ὁ παράκλητος (Io 14,16.26; 15,26; 16,7) i Esperit de la Veritat, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας (Io 14,17; 15,26; 16,13). El nom de Paraclet és atribuït també a Jesús (1 Io 2,1). És un nom que designa una funció. L'expressió «un altre Paraclet», ἄλλος παράκλητος de Io 14,16 ho posa de manifest. L'Esperit assistirà els deixebles quan Jesús parteixi (Io 14,16; 15,26; 16,7), mentre Jesús intercedirà per ells prop del Pare (1 Io 2,1-2). L'expressió «Esperit de la Veritat» — en oposició a «esperit de l'error», τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης (1 Io 4,6) ⁷⁶ — indica la manera peculiar com l'Esperit assistirà els deixebles.

Però, a l'hora de precisar la funció de l'Esperit en la fe, cal que ens detinguem a considerar la comesa que l'evangelista li atribueix. L'evangelista parla en forma de promesa. ¿Quins verbs en futur empra per a designar l'acció de l'Esperit? Trobem els següents:

- διδάσκειν, ensenyar (Io 14,26)
- ὑπομνήσκειν, fer recordar (Io 14,26)
- μαρτυρεῖν, donar testimoniatge (Io 15,26)
- ἔρχεσθαι, venir (Io 16,7.8)
- ἐλέγχειν, deixar convicte (Io 16,8)
- ὁδηγεῖν, conduir (Io 16,13)
- λαλεῖν, parlar (Io 16,13)
- ἀκούειν, sentir (Io 16,13. La lectura del verb en futur és probable)

⁷⁶ L'expressió és coneguda en el judaisme tardà. Per exemple, entre els essenes: 1 Q S, III, 18-IV, 26 (podeu veure la traducció francesa del text a P. GUBBERT, *La Règle de la communauté, a Les textes de Qumrân traduits et annotés*, vol. I (Paris, 1961), pp. 32-38).

ἀναγγέλλειν, anunciar (Io 16,13.14.15)
 δοξάζειν, glorificar (Io 16,14)
 λαμβάνεσθαι (veu mitja), rebre (Io 16,14)

Alguns d'aquests verbs pertanyen al vocabulari de la revelació i s'apliquen tant a la revelació de Jesús com a l'acció de l'Esperit:

διδάσκειν es diu de l'Esperit a Io 14,26 i a més a 1 Io 2,27, i es diu de Jesús a Io 6,59; 7,14.28.35; 8,20; 18,20.

μαρτυρεῖν ho trobem dit de l'Esperit a Io 15,26, i a més a 1 Io 5,6-8, i de Jesús a Io 8,14.18.

λαλεῖν es diu de l'Esperit a Io 16,13 i de Jesús a Io 3,11.34; 4,26.27; 6,63; 7,17.26.46; 8,12.20.25.26.28.30.38.40; 9,37; 10,6; 12,36.48.49.50; 14,10.25.30; 15,3.11.22; 16,1.4.6.18.25.29.33; 17,1.13; 18,20.21. Cf. Io 7,18. Vegeu també Io 18,23; 19,10.

ἀναγγέλλειν es diu de l'Esperit a Io 16,13.14.15 i del Messias a Io 4,25. A més, segons una lectura probable, Jesús l'usa a Io 16,25⁷⁷.

De bell antuvi podria semblar que l'Esperit és «un altre revelador», que en l'absència de Jesús continuarà la seva missió de descobrir-nos el Pare, de la mateixa manera que és l'altre que el Pare ens ha donat (Io 14,16; 1 Io 3,24; 4,13)⁷⁸ i ens ha enviat (Io 14,26)⁷⁹. Però, no! L'examen dels altres textos posa de manifest la funció específica de l'Esperit en la fe. Si d'una banda la funció de l'Esperit és d'ensenyar totes les coses (Io 14,26; 1 Io 2,27. Cf. 1 Io 2,20), de conduir a la veritat completa (Io 16,13), d'altra banda hi ha unes expressions que precisen en quin sentit l'Esperit ensenya la veritat. Ens bastarà d'examinar-ne dues. Es troben a Io 14,26 i Io 16,14.

Io 14,26: «Però el Paraclèt, l'Esperit Sant, que el Pare enviarà en nom meu, ell us ensenyarà totes les coses i us farà recordar tot el que us he dit». Creiem que les dues últimes frases del verset són paral·leles:

ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα
 καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν ἐγώ

⁷⁷ I. DE LA POTTERIE, *El Paraclito*, a *La vida según el Espíritu*, pp. 99-100.

⁷⁸ El Pare ens ha donat Jesús: Io 3,16; 6,32.

⁷⁹ Recordeu que Jesús és el qui el Pare ha enviat: Io 4,34; 5,23.24.30.37, etc. Sobre la qüestió del paral·lisme entre la missió de Jesús i la de l'Esperit cf. SCHLIER, «L'Esprit» selon Saint Jean, a *Essais sur le Nouveau Testament*, pp. 309-312.

En aquest cas, la segona frase explica i restringeix el sentit de la primera. «Ensenyar» equival a «fer recordar». «Totes les coses» són «les que Jesús havia dites»⁸⁰.

Ara bé, aquest «fer recordar», ὑπομνήσκειν no vol dir simplement fer presents a la memòria les paraules de Jesús. Significa fer-ne capir el sentit profund, ple, total. Amb un verb emparentat amb ὑπομνήσκειν, μνησκεισθαι, l'evangelista indica dos cops que després de la resurrecció de Jesús els deixebles es recordaren dels esdeveniments i paraules que no havien comprès durant la seva vida: la primera vegada és quan va expulsar els venedors del temple i va predir el signe de la seva resurrecció que convertiria el seu propi cos en el temple nou (Io 2,17.22); la segona vegada és en ocasió de l'entrada triomfal a Jerusalem (Io 12,16). El text de Io 14,16 és una afirmació de caràcter universal; Io 2,17.22 i Io 12,16 en són dues aplicacions particulars. L'Esperit fa comprendre tot el sentit de la vida de Jesús; fa comprendre que el Jesús de la història és el Crist, el Fill de Déu (cf. Io 20,31); fa descobrir en el Jesús de la història la glòria que li correspon de part del Pare com a unigènit (Io 1,14). I aquesta última consideració ens porta insensiblement a l'altre text: Io 16,14.

Io 16,14: «Ell em glorificarà, perquè rebrà d'allò que és meu i us ho anunciarà». L'Esperit establirà Jesús en la δόξα, glòria, que li correspon; amb el seu magisteri intern farà descobrir en els esdeveniments de la vida de Jesús la glòria que té prop del Pare des d'abans de la creació del món (Io 17,5). Per això el quart evangeli, anomenat per Climent d'Alexandria «evangeli espiritual»⁸¹, superposa el Jesús glorificat al Jesús encarnat, la vida de l'Església a la vida de Jesús⁸². Adhuc l'expressió «us anunciarà les coses futures» (Io 16,13) és interpretada correntment en el sentit que l'Esperit farà descobrir el nou ordre de coses que deriva de la mort i resurrecció de Jesús, menarà a interpretar i a valorar les

⁸⁰ En aquest sentit BRAUN, *Évangile selon Saint Jean*, p. 431; MOLLAT, *L'Évangile selon Saint Jean*, p. 158; I. DE LA POTTERIE, *El Paráclito*, p. 95. Lagrange, *Évangile selon Saint Jean*, pp. 391-392, no exclou la possibilitat d'una revelació de noves veritats, feta per l'Esperit des de l'ascensió de Jesús fins a la mort de l'últim dels apòstols.

⁸¹ CLIMENT D'ALEXANDRIA, *Hypotyposes*, fragment que es troba a EUSEBI DE CESAREA, *Historia ecclesiastica*, Lib. VI, cap. 14, PG 20,552.

⁸² O. CULLMANN, *La foi et le culte de l'église primitive*, pp. 141-143, *Christologie du Nouveau Testament*, p. 157, *Le Nouveau Testament* (1967), pp. 37,41-42.

situacions concretes de cada moment històric a la llum de la revelació de Jesucrist ⁸³.

A la primera carta de sant Joan l'Esperit és anomenat «Unció» (1 Io 2,20.27). I. de la Potterie ensenya que la «unció» que hem rebut, que roman en nosaltres, que posseïm, és la paraula de Déu, però no en tant que és predicada exteriorment a la comunitat, sinó en tant que és rebuda per la fe en els cors, on actua per l'acció de l'Esperit Sant ⁸⁴.

L'acció de l'Esperit en la fe és, doncs, el magisteri intern que fa descobrir en Jesús l'Enviat del Pare. Ningú no pot creure en Jesús si no li és donat pel Pare (Io 6,65), ¿i no és l'Esperit el do del Pare (Io 14,16; 1 Io 3,24; 4,13)? Jesús afirma que tots seran ensenyats per Déu (Io 6,45), ¿i no és l'Esperit qui ens ensenya totes les coses (Io 14,26; 1 Io 2,27. Cf. 1 Io 2,20)?

III. REFLEXIÓ TEOLÒGICA

Hem considerat el pensament de sant Joan sobre què és la fe i per què creiem. Voldríem ara reflexionar, a base d'aquestes dades bíbliques, sobre el problema de la fe. En últim terme, ¿en què recolza la nostra fe?

La nostra reflexió versarà sobre els següents punts:

- A. Vessants de la fe joànica
- B. El testimoni diví
- C. El fet de Jesucrist
- D. Els motius de credibilitat
- E. El magisteri intern de Déu
- F. Síntesi.

⁸³ BRAUN, *Évangile selon Saint Jean*, p. 442; MOLLAT, *L'Évangile selon Saint Jean*, p. 166; I. DE LA POTTERIE, *El Paráclito*, p. 100; VAN DEN BUSSCHE, *Jean*, p. 439. En aquest sentit l'Esperit comunicarà el do de la profecia, que consisteix més en descobrir el disseny de Déu que en predir el futur. Sobre la interpretació d'aquest text en el sentit de do de profecia vegeu LAGRANGE, *Évangile selon Saint Jean*, pp. 422-423; WIKENHAUSER, *El Evangelio según San Juan*, p. 443.

⁸⁴ I. DE LA POTTERIE, *La unción del cristiano por la fe*, a *La vida según el Espíritu*, pp. 111-174.

A. *Vessants de la fe joànica*

Convé que, abans d'endinsar-nos en el problema de la fe, subratllem diversos vessants que ofereix la fe joànica. Són dades imprescindibles per a resoldre el problema de la fe.

En primer lloc, l'estudi bíblic de la fe a sant Joan ha posat en evidència que Jesús és el *centre* de la fe:

creure és tenir Jesús com a Fill de Déu, enviat pel Pare al món com a salvador;

creure és acceptar el testimoni de Jesús, enviat pel Pare;

creure és viure estretament unit a Jesús, i per ell al Pare en l'Esperit.

El centre de la fe és Jesús com a objecte, «*credere Christum*»; com a testimoni, «*credere Christo*»; i com a fi, «*credere in Christum*»⁸⁵.

Però Jesús és el centre de la nostra fe *com a enviat del Pare*. Recordem dos textos: «L'obra de Déu és que cregueu en aquell qui ell ha enviat» (Io 6,29); «Qui creu en mi, no creu en mi, sinó en el qui m'ha enviat» (Io 12,44). De manera que, si Jesús és el centre de la nostra fe, el Pare és a l'*inici* i al *terme* de la fe.

A l'*inici* de la fe hi ha el Pare perquè Jesús és el revelador del Pare: «Déu, ningú no l'ha vist mai; un unigènit Déu que està al si del Pare, ell l'ha revelat» (Io 1,18). Jesús, com a enviat del Pare, manifesta, fa audible, visible i tangible la vida íntima de Déu (cf. 1 Io 1,1-2), que és llum i amor (cf. 1 Io 1,5; 4,8.16). Jesús, llum del món (cf. Io 1,4-5.7-9; 3,19; 8,12; 9,5; 12,35-36.46), manifesta Déu que habita una llum inaccessible (1 Tim 6,16). Jesús, donant la vida per nosaltres (1 Io 3,16. Cf. Io 10,11.15.17-18; 15,13), manifesta enmig de nosaltres, ἐν ἡμῖν, la caritat de Déu (1 Io 4,9-10).

El Pare és el *terme* de la nostra fe perquè Jesús és el camí per anar al Pare: «Jo sóc el camí, la veritat i la vida; ningú no ve al Pare sinó per mi» (Io 14,6). Qui viu unit a Jesús, com la sarment està unida al cep (cf. Io 15,1-17), està en comunió amb el Pare:

⁸⁵ S. AUGUSTINUS, *Sermo* 144,2,2; *In Ioannis Evangelium*, tract. 29,6.

«Si algú m'estima guardarà la meua paraula, i el meu Pare l'estimarà, i vindrem a ell, i en ell farem estada» (Io 14,23); «La nostra comunió és amb el Pare i amb el seu Fill Jesucrist» (1 Io 1,3. Cf. 1 Io 5,20).

Que el Pare sigui l'inici i el terme de la fe explica el desplaçament que hi ha hagut, en teologia, de la fe cristocèntrica a la fe teocèntrica. Les fórmules agustinianes «*credere Christum*», «*credere Christo*» i «*credere in Christum*» són reemplaçades, al Mestre de les Sentències ⁸⁶ i a sant Tomàs ⁸⁷, per «*credere Deum*», «*credere Deo*» i «*credere in Deum*».

Aquí ens interessa no sacrificar un aspecte en profit de l'altre, sinó destacar-los tots dos. La fe és *cristocèntrica*. Però en la *iniciativa* de la fe hi trobem el Pare, que n'és també el *terme*.

En segon lloc, cal observar que la fe joànica se'ns presenta com una actitud complexa: assentiment intel·lectual, acceptació d'un testimoni, comunió de vida. L'objecte de la fe no és solament la veritat de Jesús, sinó també la seva veracitat i la seva bondat. Sant Tomàs subratlla una i altra vegada aquesta orientació de la fe a la veritat i al bé: «*Movemur ad credendum dictis, in quantum nobis repromittitur, si crediderimus, praemium aeternae vitae*» ⁸⁸; «*Actus fidei habet ordinem et ad obiectum voluntatis, quod est bonum et finis; et ad obiectum intellectus, quod est verum*» ⁸⁹.

Jesús — ho acabem de dir — és la manifestació de la intimitat divina, que és alhora llum i amor: «Jo sóc la llum del món» (Io 8,12); «Ningú no té un amor més gran que aquest de donar la pròpia vida pels seus amics» (Io 15,13). La fe és alhora adhesió a la Llum i a l'Amor, a la Veritat i al Bé.

Finalment, una altra constatació. La fe respon a la revelació del Pare per Jesucrist. Però la revelació divina ofereix un doble vessant: D'una banda Jesús, enviat pel Pare, manifesta, exterioritzant, fa audible, visible i tangible la intimitat divina. D'altra banda, Déu ens instrueix interiorment: el Pare ens atreu cap a Jesucrist (Io 6,44. Cf. v. 65); el Fill ens dona el bon criteri, *διάνοια*,

⁸⁶ PETRUS LOMBARDUS, *Sententiarum libri quatuor*, lib. III, dist. 23.

⁸⁷ S. THOMAS, *In III Sent.*, d. 23, q. 2, a. 2, q. 2a; *De Verit.*, q. 14, a. 7, ad 7; *In Ioan.* (6,29), cap. VI, lect. 3, Ed. CAL, n. 901; *In Rom.* (4,26), cap. IV, lect. 1, Ed. CAL, n. 327; *Sum theol.*, II-II, q. 2, a. 2.

⁸⁸ *De Verit.*, q. 14, a. 1.

⁸⁹ *Sum. theol.*, II-II, q. 4, a. 1.

per conèixer Déu (1 Io 5,20); l'Esperit de la veritat ens és unció, χρίσμα (1 Io 2,20.27). La revelació de Déu és, doncs, alhora:

revelació externa, que és exteriorització de Déu a l'home, i *magisteri intern*, que és interiorització de l'home en Déu.

Hem destacat tres dades que cal tenir en compte en la reflexió sobre el problema de la fe:

Primera. Que el centre de la fe és Jesús, el Fill de Déu enviat pel Pare al món; però, a l'inici i al terme de la fe, hi ha Déu Pare.

Segona. Que la fe és alhora adhesió a la Veritat i al Bé.

Tercera. Que Déu ens porta a la fe alhora per la revelació externa i per la il·luminació interna.

B. *El testimoni diví*

En aquest punt volem estudiar la funció del testimoni increat de Déu en la fe. Veurem que la fe recolza últimament en el testimoni diví increat.

Però, abans d'entrar en matèria, s'imposa una observació. Per sant Joan, creure és acceptar el testimoni diví. Ho hem vist més amunt: recordeu Io 3,11-12.31-36; 1 Io 5,5-12. Ara bé, quan parlem del testimoni diví increat volem dir que Déu, que coneix la veritat i diu la veritat, ha donat testimoni del seu Fill. Però nosaltres insistirem exclusivament en l'acció divina de testificar i no insistirem en la veracitat divina, que evidentment forma part del motiu de creure. Donem per sabut que Déu és *Veritas prima in cognoscendo* i que és *Veritas prima in dicendo*. Sant Joan diu que Déu és veritable, ἀληθινός (Io 7,28; 17,3; 1 Io 5,20), i veraç, ἀληθής (Io 3,33; 8,26). A més, nosaltres creiem que Déu, com a Bondat primera, és també motiu de la fe. L'acció divina de testificar deriva de l'amor de Déu. I sant Joan diu que Déu és amor, ἀγάπη (1 Io 4,8.16), i el manifesta entre nosaltres enviant el seu Fill al món (1 Io 4,9). L'acte diví de testificar sobre el Fill és alhora verídic i bo. La veritat i l'amor de Déu són motiu de la fe, i els suposem quan parlem de l'acte de testificar, en el qual exclusivament insistirem.

La nostra fe respon a la iniciativa del Pare. Ho acabem de veure. El Pare fa palesa la seva intimitat divina, que és llum i amor, en la missió del seu propi Fill al món.

Però, del fet que la fe respon a la iniciativa del Pare, ¿se'n pot concloure que el motiu últim de la fe és l'autoritat del Pare?⁸⁰. Una conclusió d'aquest tipus pot ser filosòficament vàlida. Però nosaltres volem endinsar-nos en el problema de la fe per un altre camí; simplement volem seguir les petjades de sant Joan.

Per sant Joan, creure és acceptar el testimoniatge sobre Jesús. I, recordem-ho, donen testimoni de Jesús el Pare, les obres de Jesús, que vénen del Pare, Jesús mateix, les Escripures, l'Esperit, el Baptista, la samaritana, els deixebles, les multituds.

El testimoniatge de l'Esperit, que procedeix del Pare, és més aviat de caire intern: «Ell us ensenyarà totes les coses i us farà recordar tot el que us he dit» (Io 14,26); «L'Esperit de la veritat us guiarà a la veritat completa» (Io 16,13). Pertany a la llum interna de la fe.

El testimoniatge de les Escripures es redueix, a fi de comptes, al testimoni de Déu, ja que l'Escriptura és considerada paraula de Déu.

El testimoniatge del Baptista té valor perquè el Baptista és un enviat de Déu, que té la missió divina de testificar. El Baptista és, per tant, un testimoni subordinat. Pot ser motiu de creure, però no motiu últim. Perquè el valor del seu testimoniatge està en funció de la missió que li va ser confiada: «Aparegué un home enviat de Déu que es deia Joan. Aquest vingué com a testimoni, a testimoniar de la Llum, a fi que tots creguessin per ell» (Io 1, 6-7). El Baptista és testimoni autèntic de Jesús perquè és un enviat de Déu. La raó última d'acceptar el seu testimoniatge és el reconeixement de la seva missió. La fe per mitjà del Baptista, δι'αυτοῦ, no recolza últimament en ell, sinó en la seva missió. I, per tant, en el qui l'ha enviat. I és enviat de Déu.

Els deixebles, la samaritana i les multituds donen testimoniatge de Jesús perquè *el fet de Jesús* se'ls ha imposat: «La vida s'ha manifestat i l'hem vista, i en donem testimoni i us anunciem la vida eterna, la que era prop del Pare i se'ns ha aparegut» (1 Io 1,2); «Veni a veure un home que m'ha dit tot el que he fet» (Io 4,29); «La multitud, que estava amb ell quan va cridar Llätzer del sepulcre i el va ressuscitar d'entre els morts, donava

⁸⁰ Tingueu en compte el parentiu conceptual entre «iniciativa» i «autoritat» (en el seu sentit etimològic). *Auctor* significa el qui és causa primera d'una cosa.

testimoniatge» (Io 12,17). Els deixebles, la samaritana i les multituds donen testimoniatge d'uns fets que s'imposen per si mateixos i a fi de comptes porten a reconèixer en Jesús l'Enviat del Pare: «I nosaltres hem contemplat, i en donem testimoni, que el Pare ha enviat el Fill com a Salvador del món» (1 Io 4,14). Són testimonis d'uns fets i d'una fe. Acceptar plenament el seu testimoniatge — creure per la seva paraula (Io 4,39; 17,20) — és adherir-se a la seva fe. Si el testimoniatge de la seva fe és, per a nosaltres, motiu de creure és perquè reconeixem que la seva fe és vàlida, ben fonamentada; és perquè acceptem el seu motiu de creure. En últim terme la nostra fe recolza en el motiu de la seva fe: en el fet de Jesús⁹¹.

I el fet de Jesús, ¿no serà el motiu últim de la nostra fe? Jesús, ¿no és el *Jo-Sóc* (Io 8,24.28.58; 13,19)? ¿no és *Déu-amb-nosaltres* (Mt 1,23)? Sí, però Jesús és el *Jo-Sóc* que ens parla, és *Déu-amb-nosaltres*, perquè és el Fill unigènit que el Pare ha donat al món (Io 3,16; 1 Io 4,9), perquè és el Logos fet carn que posà entre nosaltres el seu tabernacle (Io 1,14).

El testimoniatge que Jesús dóna de si mateix amb la seva doctrina i amb les seves obres és vàlid, perquè Jesús és el Fill enviat al món que fa visible (cf. Io 12,45; 14,7.9; 1 Io 1,1) Déu invisible (cf. Io 1,18; 6,46; 1 Io 4,12).

Jesús, el *Fill-Enviat* al món, s'imposa per si mateix, però s'imposa com a *Fill Enviat*. La seva missió és el testimoniatge que l'acredita davant els homes. Aquesta missió, per part del Pare, és l'acte diví increat i invisible que s'identifica amb la naturalesa divina. I, per part del Fill encarnat, esdevé realitat visible, creada, divino-humana⁹².

⁹¹ Els apòstols donen testimoniatge de Jesús com a enviats seus: «Tal com m'ha enviat el Pare, així us envio jo a vosaltres» (Io 20,21. Cf. Io 17,18). En aquest sentit el seu testimoniatge és subordinat al de Jesús, com la seva missió és subordinada a la de Jesús. Com el Baptista, poden ésser motiu immediat de la nostra fe, però ens mouen a creure perquè reconeixem la seva missió.

⁹² La teologia trinitària, en la missió del Fill al món, distingeix l'acte increat propi del Pare — que s'identifica amb l'acte pel qual «ab aeterno» comunica la seva naturalesa al Fill, i que té per terme el mateix Fill com a persona divina — de l'acte diví comú a les tres divines persones, i idèntic també a la naturalesa divina, que té per efecte la realitat creada del Fill encarnat (S. THOMAS, *Sum. theol.*, I, q. 43, a. 8). Però àdhuc la iniciativa d'aquest acte diví comú a les tres divines persones pot atribuir-se al Pare, perquè qualsevol acció divina «ad extra» és del Pare, pel Fill, en l'Esperit Sant (cf. *Ibidem*, q. 45, a. 6, ad 2). Ens

En l'ordre del nostre coneixement el testimoniatge que esdevé visible en Jesús és anterior, però en l'ordre absolut és primer el testimoniatge del Pare, ja que Jesús és auto-testimoni com a enviat del Pare. El coneixement de Jesús com a testimoni ens porta a conèixer el testimoniatge del Pare que l'ha enviat i que és el motiu últim de la nostra fe: «Jo sóc qui dono testimoni de mi mateix, i dona testimoni de mi el Pare que m'ha enviat (...) Si em coneguèssiu a mi, també coneixeríeu el meu Pare» (Io 8, 18-19).

Si Jesús és per a nosaltres el motiu més immediat de creure, el motiu últim, la raó última de la nostra fe, és el testimoni del Pare: «Si acceptem el testimoniatge dels homes, el testimoniatge de Déu és més gran, i el testimoniatge de Déu és que ha testificat del seu Fill» (1 Io 5,9).

Sant Tomàs escriu: «Sicut autem esse creatum, quantum est de se, vanum est et defectibile, nisi contineatur ab ente increato; ita omnis creata veritas defectibilis est, nisi quatenus per veritatem increatam rectificatur. Unde neque hominis neque angeli testimonio assentire infallibiliter in veritatem duceret, nisi quantum in eis loquentis Dei testimonium consideratur»⁹³. El motiu últim de la nostra fe, és, doncs, el testimoni diví increat.

C. El fet de Jesucrist

Hem vist que la nostra fe recolza últimament en el testimoni diví increat, en el Pare que envia el seu Fill al món i testifica d'ell. Però el fet extern de Jesucrist és *veritable* motiu de la nostra fe, i un motiu essencial, *imprescindible*.

És que el testimoniatge de Jesucrist encarna — fa audible, visible i tangible — el testimoni increat del Pare⁹⁴. No podem pas

serà, doncs, permès de parlar amb l'evangelista Joan de la iniciativa del Pare en la missió del Fill.

El mateix cal dir de les operacions teàndriques instrumentals de Jesús, com els miracles i la santificació dels homes. Són actes del Fill que vénen del Pare (ἐκ τοῦ πατρὸς, Io 10,32), actes que el Fill realitza en l'Esperit Sant (ἐν πνεύματι θεοῦ, Mt 12,28), actes que el Pare realitza pel Fill (δι' αὐτοῦ, Act 2,22). La humanitat de Jesús n'és pur instrument, però per la humanitat esdevenen visibles. Com a actes divins són motiu de la nostra fe. I podem dir veritablement que vénen del Pare.

⁹³ De Verit., q. 14, a. 8.

⁹⁴ Adhuc el testimoniatge tangible de les Escriptures sobre Jesús restaria

conèixer el testimoni increat del Pare si no és per mitjà del Fill encarnat. Al marge de Jesús el Pare resta invisible (cf. Io 1,18; 6,46; 1 Io 4,12) i inassequible (cf. Io 14,6)⁹⁵.

Així, el motiu de la nostra fe no és solament el testimoni diví increat — la revelació com a acte diví —, sinó alhora la revelació externa com a esdeveniment històric — el testimoniatge creat de Jesucrist —. És que la revelació com a esdeveniment històric és la irrupció de Déu en el món, que s'imposa per si mateixa. Com a manifestació històrica ens és assequible; com a acte diví, és motiu de la nostra fe, de la nostra acceptació.

El motiu de la nostra fe és, doncs, alhora increat i creat; invisible i visible; diví i divino-humà. Però de tal manera que el terme visible, creat i humà és ordenat i subordinat al terme invisible, increat i diví.

Dit d'altra manera, la nostra fe és fe en el Logos encarnat, que illumina tot home. I el motiu de la nostra fe és l'encarnació-redemptora, que té la última raó de ser en la iniciativa del Pare que envia el Fill, i la seva manifestació en la realitat històrica de Jesús entre nosaltres.

A sant Joan, l'encarnació-redemptora (en el seu doble vessant d'acte diví increat i de realitat històrica tangible) és alhora objecte de la nostra fe i motiu de la fe. N'és objecte, perquè el centre de la fe joànica és el Fill com a enviat del Pare per salvar-nos. N'és motiu, perquè creiem pel testimoni increat del Pare que es manifesta en la missió que duu a terme el Fill encarnat. L'encarnació redemptora és alhora *id quod creditur* (objecte de la fe) i *id quo creditur* (motiu de la fe). Però és més, per sant Joan, l'encarnació redemptora és motiu de la fe (és *id quo creditur*), perquè és captada com a objecte de fe (perquè és *id quod creditur*). Amb altres paraules, el testimoniatge del Pare i de Jesús no el captem en un judici humà — i aleshores hi recolzem com a motiu de creure —, sinó que el captem en un judici que ja és fe, alhora com a objecte de fe i com a motiu per creure tota la revelació. El motiu de la fe s'imposa per si mateix, per ser acceptat en una adhesió

inassequible, si Jesús no *es manifestava* com l'acompliment de les mateixes Escripures.

⁹⁵ Parlem de la revelació en la seva plenitud: «En altre temps Déu havia parlat als pares molt sovint i de moltes maneres per mitjà dels profetes» (Hebr 1,1).

que ja és fe. Jesús va dir: «Jo sóc la llum del món» (Io 8,12). Els fariseus compregueren l'abast d'aquesta afirmació i li digueren: «Tu testimonies de tu mateix; el teu testimoniatge no val» (Io 8, 13). Jesús, en la resposta, els acusa de judicar humanament la realitat divina que s'imposa per si mateixa: «Vosaltres judiqueu segons la carn (...) Jo sóc qui dono testimoni de mi mateix, i dóna testimoni de mi el Pare que m'ha enviat (...) No em coneixeu a mi ni el meu Pare; si em coneguéssiu a mi, també coneixeríeu el meu Pare» (Io 8,15.18.19). El fet de Jesús no és acceptat com a motiu de la fe per un judici humà — *κατὰ τὴν σάρκα* —, sinó per una submissió a la llum de la fe, per la qual es reconeix en Jesús l'Enviat del Pare, i coneixent Jesús es coneix el Pare: «Si em coneguéssiu a mi, també coneixeríeu el meu Pare» (Io 8,19). Però aquest reconeixement de Jesús com a Enviat del Pare, com a testimoni que manifesta el testimoniatge del Pare, és un do de Déu. Per a aquest reconeixement fa falta la llum interna de la fe: «Ningú no pot venir a mi, si el Pare que m'ha enviat no l'atreu» (Io 6,44).

Així, per sant Joan, el fet de Jesucrist no és ni un pas previ a la fe que ens porti a conèixer el motiu increat de creure, ni és un fet que, conegut humanament, sigui motiu de la nostra fe.

Segons sant Joan, el fet de Jesucrist és veritable motiu de creure que s'imposa per si mateix, perquè encarna el testimoni increat del Pare. I som capaços de captar-lo quan, il·luminats internament per Déu, descobrim en Jesús la glòria que té com a Fill únic, enviat pel Pare. El fet de Jesucrist és motiu de creure quan creiem que Jesucrist és el Sant de Déu que té paraules de vida eterna (cf. Io 6,68-69).

D. *Els motius de credibilitat*

Sant Joan ens parla d'una munió de motius de creure. Es tracta de fets externs, perceptibles, que mouen uns a unes persones i d'altres a altres a creure en Jesús. Destaquen els signes que acrediten o, millor, manifesten la missió divina de Jesús⁹⁶. Però

⁹⁶ Preferim el terme «manifesten» al terme «acrediten» perquè ens plau més de remarcar l'aspecte teològic i metafísic del signe que el seu aspecte jurídic. El mateix mot que emprà sant Joan, *τὰ σημεῖα*, destaca l'aspecte teològic de «significació» d'una realitat divina.

al costat dels signes en sentit estricte hi ha d'altres motius. Els primers deixebles creuen pel testimoniatge del Baptista (Io 1,35-42); Natanael, perquè Jesús li manifesta un fet que només ell sabia (Io 1,47-50); la samaritana, perquè Jesús, que profèticament l'ha via acusada, li declara que ell és el Messias (Io 4,16-18.25-26); els samaritans, pel testimoniatge de la seva conciudadana (Io 4,39). Els deixebles seran testimonis de Jesús, i molts creuran per la seva paraula (Io 17,20), i la seva unió per la caritat portarà el món a la fe (Io 17,21.23).

La teologia ha designat aquesta gamma de motius de creure amb el nom genèric de «motius de credibilitat». El Concili Vaticà I ensenya: «Ut nihilominus fidei nostrae obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa iungi revelationis suae argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quae cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinae revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiae accommodata»⁹⁷.

La teologia ha considerat tots aquests motius, que genèricament anomena «signes», com a arguments que provenen de la raonabilitat de la nostra fe. Ho són. Però sant Joan, almenys primàriament, els contempla des d'un altre angle. Per l'evangelista són quelcom que motiva intrínsecament i pròpiament l'acte de fe. Són veritables motius de la fe. Les expressions absolutes que trobem a l'evangeli ens menen a aquesta conclusió. A l'evangeli es parla de creure per la paraula de Jesús, διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ (Io 4,41), per les seves obres, διὰ τὰ ἔργα (Io 14,11), de donar crèdit a les obres, τοῖς ἔργοις πιστεύετε (Io 10,38), de creure per la paraula

⁹⁷ Conc. Vaticanum I, sess. III, cap. 3, D Sch 3.009. Cf. ibidem, can. 3: «Si quis dixerit, revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque sola interna cuiusque experientia aut inspiratione privata homines ad fidem moveri debere: an. s.» (D Sch 3.033); can. 4: «Si quis dixerit, miracula nulla fieri posse, proindeque omnes de iis narrationes, etiam in sacra Scriptura contentas, inter fabulas vel mythos ablegandas esse; aut miracula certo cognosci numquam posse nec iis divinam religionis christianae originem rite probari: an. s.» (D Sch 3.034). Pius XII a l'Encíclica *Humani generis* (12 aug. 1950) ensenya: «Quin immo mens humana difficultates interdum pati potest etiam in certo iudicio credibilitatis efformando circa catholicam fidem, quamvis tam multa ac mira signa externa divinitus disposita sint quibus vel solo naturali rationis lumine divinae christianae religionis origo certo probari possit» (D Sch 3.876).

dels deixebles, διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν (Io 17,20), de la unitat dels deixebles que portarà el món a creure, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύῃ (Io 17,21. Cf. v. 23), de creure per mitjà del Baptista, δι' αὐτοῦ (Io 1,7), per la paraula de la samaritana, διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικός (Io 4, 39). No pensem que es tracti de simples motius de credibilitat, en el sentit de motius per a un judici previ a la fe, en el qual s'afirma que el fet cristià és raonablement digne de crèdit. Es tracta de veritables motius de l'acte mateix de la fe. I tenen la categoria de *motiu de la fe* perquè participen de l'acte diví increat de testificar. Vegem-ho:

En primer lloc, les paraules i les obres de Jesús vénen del Pare. «Jesucrist, el Logos fet carn, home enviat als homes, diu les paraules de Déu (Io 3,34) i duu a terme l'obra de salvació que el Pare li confià (cf. Io 5,36; 17,4). Per tant Jesucrist, veure el qual és veure el Pare (cf. Io 14,9), amb la seva total presència i manifestació, amb paraules i obres, amb signes i miracles i, sobretot, amb la seva mort i resurrecció gloriosa d'entre els morts, i enviant-nos, finalment, l'Esperit de la veritat, completa la revelació, i confirma amb testimoniatge diví que Déu és amb nosaltres per alliberar-nos de les tenebres del pecat i de la mort i ressuscitar-nos a la vida eterna»⁹⁸. Les paraules i les obres de Jesús formen part del fet de Jesús que és motiu de la nostra fe, perquè és manifestació del testimoni diví increat.

D'altra banda, el Baptista dóna testimoniatge de Jesús com a enviat de Déu. En la seva missió — tot i no haver fet cap signe (Cf. Io 10,41) — s'hi reconeix Déu que l'ha enviat. El Baptista participa en l'acció de Déu que testifica de Jesús: «Tot el que va dir sobre ell era veritat» (Io 10,41). La samaritana dóna testimoniatge moguda per la seva fe. La seva conversió, ¿no fa palesa als seus paisans l'acció salvadora de Déu?

I, en el cas dels deixebles, o donen testimoniatge de Jesús com a enviats, en virtut d'un manament exprés, o el donen moguts per la vida íntima que han rebut de Crist⁹⁹. En el primer cas, llur missió és una participació en la missió que Jesús té del Pare, i, per tant, llur testimoniatge una participació en el testimoniatge de Jesús: «Tal com m'ha enviat el Pare, així us envio jo a vosal-

⁹⁸ Conc. Vaticanum II, Const. *Dei Verbum*, n. 4.

⁹⁹ Cf. Conc. Vaticanum II, Decr. *Ad gentes*, n. 5.

tres» (Io 20,21. Cf. Io 17,18). Els apòstols i els seus successors encarnen una missió divina; són testimonis elegits per Déu (cf. Act 1,8,22; 2,32; 3,15; 5,32; 10,39-42; 13,31; 22,14-15; 26,16). En un mot, participen en l'acte increat de testificar, com l'instrument participa en l'acció de la causa principal, com la ploma en l'acció de l'escriptor. En el segon cas, la vida íntima que els mou a testificar és una participació de la vida divina; és una manifestació —dèbil, si voleu— de la vida que era prop del Pare i se'ns ha aparegut (1 Io 1,2). La fe i la caritat dels deixebles és participació de la llum i de l'amor increat de Déu. A sant Mateu llegim que Jesús va dir als seus deixebles: «Vosaltres sou la llum del món» (Mt 5,14). És que els deixebles participen de la llum increada i la manifesten, de manera anàloga a la de Jesús, que pot dir de si mateix amb més propietat: «Jo sóc la llum del món» (Io 8,12). I la caritat entre els deixebles és veritable signe de Jesús (cf. Io 13,35; 17,21.23), perquè és una participació i una manifestació de la caritat increada de Déu: «Estimeu-vos mútuament, perquè la caritat és de Déu (ἐκ τοῦ θεοῦ), i tot aquell qui estima ha nascut de Déu i coneix Déu» (1 Io 4,7).

Segons sant Joan, l'únic motiu últim de creure — el testimoni increat del Pare — és participat en el món sobrenatural de moltes maneres. El manifesta la resurrecció de Jesús i el manifesta la paraula d'una dona pecadora; el participa el Fill únic enviat al món i el participen els deixebles estimant-se. Només es tracta de saber llegir en la lletra polida o en uns gargots la paraula eterna de Déu.

Amb aquesta afirmació — que els motius a sant Joan són veritables motius de creure — no volem liquidar els motius de credibilitat. Entenem que a més de motius de creure són motius de credibilitat. Però creiem que el Concili Vaticà I, amb les seves definicions dogmàtiques, vol simplement ensenyar que l'home («amb la sola llum de la raó», precisa curosament Pius XII) pot conèixer amb certesa que el Jesús de la història diu d'ell mateix que és enviat de Déu, i que aquesta afirmació és envoltada de fets extraordinaris (uns realitzats per ell durant la seva vida, d'altres esdevinguts després en nom d'ell o amb referència a ell). L'home no es pot explicar aquests fets extraordinaris, però el mouen raonablement a admetre que Jesús de Natzaret és realment l'enviat

de Déu i que aquests mateixos fets són obres divines. Ara bé, aquest procés no és una demostració racional estricta. L'home simplement es troba davant d'un fenomen inexplicable, i a voltes constatat científicament (encara que no «comprobable» en el sentit de poder-lo repetir com una experiència de laboratori). I el pas de la consideració d'aquest fenomen a la certesa del fet de la revelació és un procés raonable vàlid, però que salta de la consideració empírica o física a la filosòfica o metafísica ¹⁰⁰.

Pensem que cal distingir entre la credibilitat extrínseca a la fe i la credibilitat intrínseca. Per al qui no té fe, els arguments de credibilitat el poden portar a concloure que l'actitud de fe està d'acord amb les exigències de la raó. Per a un creient, els motius de credibilitat són un do del Pare, manifestació de la seva saviesa i bondat, que mostra que la revelació cristiana respon a les exigències més íntimes de la naturalesa racional humana. Un mateix fet, un miracle, per exemple, per al qui no té fe, pot ser un camí que el mena a admetre la raonabilitat de la fe; per a un creient té un valor superior, perquè hi descobreix una manifestació clara del dit de Déu i de la presència del Regne (cf. Lc 11,20).

A més, la credibilitat no pot limitar-se als signes que acabem d'examinar. El fet de Jesucrist i el mateix testimoni diví increat es manifesten al qui té fe com a plenament creïbles, és a dir, com a responent plenament a les exigències de l'esperit creat. És que la credibilitat és, primàriament i originàriament, un atribut de Déu que revela. I la credibilitat dels motius deriva, a fi de comptes, de la credibilitat del testimoni increat de Déu.

E. *El magisteri intern de Déu*

La revelació divina és una irrupció, un esclat de Déu Salvador en el món. Però, ¿com podem conèixer la salvació de Déu? ¿bastarà un judici humà? ¿o serà necessari un judici que ens vingui donat de dalt?

¹⁰⁰ A. Carrel, després de la seva conversió a Lourdes, invitava els homes de ciència a considerar científicament — al marge de tota preocupació filosòfica o religiosa — les guaricions «anormals», considerades com a miracles per uns, i simplement negades per altres. La ciència únicament podrà constatar uns fets, i podrà cercar-ne la causa. Però la interpretació última d'aquests fets ja cau al marge del camp científic (cf. *Le voyage de Lourdes* (Meaux, 1965), pp. 90-96).

A sant Joan trobem repetidament censurada l'actitud de judicar humanament els esdeveniments salvífics. Els jueus demanen a Jesús que acrediti la seva missió amb signes (Io 2,18; 6,30-31. Cf. Io 4,48), però, malgrat els signes, no creuen (Io 12,37. Cf. Io 6,36). És que constituir-se jutge dels fets salvífics — en lloc de deixar-se judicar per aquests fets — és allunyar-se de la fe. Ens cal deixar-nos judicar pels fets salvífics, i aquesta actitud ve de dalt.

El judici de submissió, de reconeixement del testimoni diví, que es manifesta en Jesús i en els signes, és un do de Déu. És un magisteri intern. Un magisteri intern que illumina el nostre enteniment i inclina la nostra voluntat en ordre al coneixement i a l'acceptació de la realitat objectiva de la revelació divina. És l'atracció del Pare, indispensable per anar a Jesús (Io 6,44). És el bon criteri, *διάνοια*, que ens dóna el Fill a fi que coneguem el Veritable (1 Io 5,20). És la unció, *χρίσμα*, de l'Esperit de la veritat que resta en nosaltres (1 Io 2,20.27).

El creient, pel magisteri diví intern, capta el fet extern de Jesucrist i els motius de creure d'una manera diferent de com es capta humanament el fet històric de Jesús o la guarició extraordinària d'un cec de naixement. Les expressions: «Tots seran ensenyats per Déu» (Io 6,45), «No teniu necessitat que ningú us ensenyi (...) la seva unció us instrueix en totes les coses» (1 Io 2,27), «El Fill de Déu ha vingut i ens ha donat el bon criteri, a fi que coneguem el Veritable» (1 Io 5,20), es refereixen a l'adhesió específica de la fe, a la manera exclusiva de captar l'objecte i el motiu de la fe per part del creient.

La necessitat de la gràcia interna per a l'acte de fe no significa que, per la gràcia, puguem fer sobrenaturalment un acte que sense la gràcia ja podríem fer, però privat de valor sobrenatural. Significa simplement que la gràcia és indispensable per a reconèixer i acceptar en els esdeveniments històrics de Jesús l'acció salvadora de Déu sobre els homes. Únicament a l'escola de Déu podem aprendre a descobrir la veritat i la bondat increades en els esdeveniments històrics del fet cristià.

La visió que hem presentat de sant Joan podria ser titllada de fideïsta. Hem presentat el món de la fe com un món hermèticament clos. Qui rep la llum de la fe és capaç de llegir en els fets

salvífics externs el testimoni increat de Déu i d'adherir-se plenament a Jesús i, per ell, al Pare. I amb la llum de la fe es capta plenament la raonabilitat de la fe, perquè hom descobreix en els signes els dons del Pare que satisfan les exigències de la raó. La fe té una justificació interna que passa desapercebuda al no-creient. Sense la llum interna de la fe, és impossible de reconèixer en els fets salvífics externs el testimoni increat del Pare ¹⁰¹. Però observi's que aquesta justificació interna de la fe no vol dir que Déu no ofereixi gratuïtament la llum de la fe a tots els homes, ni que els signes externs no puguin ser captats per la raó natural com a veritables arguments de credibilitat. Vol dir únicament que la solidesa de la fe es pot comprendre únicament des de la fe, ja que la fe no recolza últimament en cap realitat creada, sinó en el testimoni diví increat, que sols es coneix pel magisteri intern del mateix Déu.

F. Síntesi

Hem començat el nostre estudi amb un interrogant: *¿per què creiem?* ¿quin és, a fi de comptes, el *motiu últim* de la nostra fe? I ens proposàvem d'afrontar el problema a partir de sant Joan.

Voldríem ara sintetitzar els resultats de la nostra reflexió.

1. El motiu últim de creure

El motiu últim de la nostra fe és el testimoni diví increat. És Déu, Veritat primera i Bondat primera — llum i amor — que dona

¹⁰¹ Al mateix sant Joan trobem un altre exemple d'un cercle hermèticament clos. És a la primera carta, en parlar dels criteris per a reconèixer el veritable amador. D'una banda, llegim: «Si un diu: Estimo Déu, i odia el seu germà, és un mentider. Perquè el qui no estima el seu germà que veu, no pot pas estimar Déu, que no veu» (1 Io 4,20). D'altra banda, diu: «Coneixem que estimem els fills de Déu, quan estimem Déu i complim els seus manaments» (1 Io 5,2). Aquestes dues afirmacions sembla que ens tanquen en un cercle vicios: sabem que estimem Déu, si estimem el proïsme, i sabem que estimem el proïsme, si estimem Déu. Però, no. Per una part, l'autor sagrat amb aquestes expressions antinòmiques afirma la inseparabilitat de l'amor a Déu i als germans. I per altra part fa palès que l'òrbita de la caritat és quelcom que no es capta plenament si no és entrant-hi. És per damunt dels *perquè* d'una lògica humana estricta (estimem el proïsme perquè estimem Déu o estimem Déu perquè estimem el proïsme). La caritat té una justificació interna, sobrenatural: és una participació en l'amor diví increat. I qui hi participa estima Déu i el proïsme com cal. I qui no hi participa, ni estima Déu com cal ni el proïsme.

testimoniatge del seu Fill, enviant-lo al món com a Salvador, a fi que tinguem vida, caminant en la llum (cf. 1 Io 1,7) i participant en l'amor (cf. 1 Io 4,19).

Aquest testimoni diví increat es manifesta en Jesucrist i en els altres signes o motius de creure. Altrament dit, Déu testifica per mitjà del seu Fill, dels deixebles, dels signes...

En l'acte de fe, el coneixement i l'acceptació del testimoni diví és primordial: «El qui ha acceptat el seu testimoniatge¹⁰² ha segellat que Déu és veraç» (Io 3,33). En canvi: «El qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider, per no haver cregut el testimoniatge que Déu ha donat del seu Fill» (1 Io 5,10). És que l'actitud de fe o d'incredulitat no és un simple acte intel·lectual d'adhesió o de refús a unes proposicions. Abans que tot, és un acte personal d'acceptació de Déu com a veraç o de refús com a fals.

Però aquesta acceptació del testimoni diví en l'acte de fe no és per un judici natural, sinó per un judici sobrenatural de submissió, d'acceptació de la llum divina, que ja és fe. És pel magisteri diví intern que podem anar a Jesús i, coneixent-lo a ell, conèixer el Pare que l'ha enviat¹⁰³.

2. El fet de Jesucrist

El fet de Jesucrist és el *centre* de la fe joànica. No solament com a objecte, sinó també com a motiu i com a fi. Com a objecte, perquè sant Joan centra la fe en la missió del Fill al món i en la seva funció salvadora. Com a motiu, perquè Jesucrist és veritable motiu — i motiu imprescindible — de la fe. Com a fi, perquè el fi de la fe és que tinguem vida en el nom de Jesucrist, Fill de Déu.

Ara bé, que Jesucrist sigui el centre de la fe joànica no vol dir que sigui el motiu últim de creure. Aquest és el testimoni

¹⁰² Aquí es tracta del testimoni de Jesús que és «aquell qui Déu ha enviat», que «diu les paraules de Déu» (Io 3,34).

¹⁰³ Suárez dóna una raó teològica molt convincent per provar que no basta per a la fe un coneixement natural, encara que sigui evident, de l'autoritat increada de Déu: «Fieri non potest ut assensus altioris ordinis per se fundetur in assensu inferioris ordinis, nec maior certitudo potest per se fundari in minori; sed assensus fidei est altioris ordinis, et magis certus quam assensus naturalis et evidens; ergo fieri non potest ut assensus fidei ex parte sui obiecti formalis, fundetur in assensu tantum naturali et evidenti» (*Tractatus de fide*, Disp. III, sect. VI, n. 6. *Opera Omnia*, Ed. Vivès, tom. XII [Parisiis, 1858], p. 64).

diví increat. Però el testimoni increat no el coneixem, sinó per Jesucrist. Jesucrist l'encarna, el manifesta, el fa audible, visible i tangible. Per això Jesucrist és veritable motiu i motiu insubstituïble de la nostra fe. Al marge de Jesucrist, el Pare resta invisible i inassequible. Però el testimoniatge de Jesucrist és un testimoniatge instrumental, subordinat al testimoni diví increat. Jesucrist «diu les paraules de Déu» (Io 3,34) i duu a terme l'obra del Pare (cf. Io 5,36; 17,4).

Però Jesucrist és motiu de la nostra fe, no pel coneixement que puguem tenir-ne naturalment, κατὰ τὴν σάρκα, sinó per un coneixement que és do del Pare: «Ningú no pot venir a mi, si no li és donat pel Pare» (Io 6,56. Cf. v. 44). El fet de Jesucrist com a testimoni és alhora *id quod creditur* i *id quo creditur*: és motiu de la fe perquè és cregut, perquè s'imposa per si mateix, com la llum, que mentre illumina les altres coses, es manifesta a si mateixa. I som capaços de veure aquesta llum divina perquè el Pare ens instrueix interiorment.

3. Els motius de credibilitat

A més del testimoni increat de Déu, encarnat en Jesucrist, una munió de motius o signes (paraules, miracles, amor fratern) ens mena a la fe. Es tracta de motius de credibilitat, que mostren a la raó natural la raonabilitat de la nostra fe. Però, segons sant Joan, són a més *veritables motius* de la fe — veritables causes de l'acte de fe —, perquè *manifesten* d'alguna manera la veritat i la bondat del testimoni diví increat sobre Jesús. Són *signes* que ens orienten cap a Jesucrist i cap al Pare, perquè són *efectes* de l'acte increat de Déu pel qual testimonia sobre el seu Fill.

4. L'analogia del concepte de motiu

El testimoni diví increat, l'encarnació redemptora del Fill i els altres motius de creure no són motius juxtaposats en l'acte de fe, sinó que l'un deriva de l'altre i l'un mena a l'altre formant una unitat. Reconeixem en els signes la missió divina del Fill, i, en aquesta missió divina, reconeixem el testimoni increat de Déu que envia el seu Fill al món.

És que el concepte de motiu, com els conceptes de testimoni

i de veritat i bondat, són conceptes analògics. Primàriament (*analogatum princeps*), el motiu de creure és el testimoni increat de Déu Pare, font de tota veritat i bondat. Jesucrist, com a Fill únic enviat pel Pare, és motiu veritable i insubstituïble de la nostra fe perquè exterioritza — ens fa palès — el motiu principal i últim de la fe, de tal manera que Jesús és la manifestació de la veritat i de l'amor del Pare entre nosaltres. I els altres signes són veritables motius de creure perquè, participant en graus diversos del testimoni increat de Déu, el signifiquen, el manifesten. I, per tant, podem descobrir en aquests signes el testimoni increat en el qual recolzem com a motiu últim de la fe.

Emprant una comparació, podem dir que, amb el motiu de la fe, passa una cosa semblant al que passa amb la santificació dels homes pels sacraments de la fe. La causa principal de la santificació de l'home és Déu, font de tota santedat. Però Déu santifica l'home per mitjà del seu Fill Jesucrist. I l'acció santificadora de Jesucrist es realitza a l'Església per les accions audibles, visibles i tangibles del ministre del sacrament. De manera que l'acció increada i invisible de Déu ens esdevé visible en uns actes i unes realitats molt humils, com són les paraules d'un home i l'ablució amb aigua. Però sabem per la fe que, en aquest acte humil, l'home és un simple ministre dels poders confiats per Jesucrist a la seva Església, i que actua com a instrument de Jesucrist, per qui el Pare ens santifica. — De manera semblant el testimoni diví increat es manifesta primàriament en Jesucrist, que és el sacrament del Pare, després en l'Església, que és sacrament de Jesucrist, i, dintre l'Església, de mil maneres, fins en signes ben humils, on el creient, conduït pel magisteri intern de Déu, arriba a descobrir la presència del testimoni diví increat.

5. *El magisteri intern de Déu*

Per a creure, fa falta la gràcia. No solament perquè l'acte tingui valor sobrenatural, sinó simplement perquè l'acte sigui fe.

La gràcia de la fe és alhora il·luminació de l'enteniment i inspiració de la voluntat. És un ensenyament diví sobre la veracitat i la bondat del testimoni diví.

I aquest ensenyament diví ens mena — lliurement, perquè

sempre podem cloure'ns a l'acció de la gràcia — a reconèixer en els signes la manifestació del testimoni diví increat i a reconèixer en Jesucrist l'enviat del Pare. En una paraula, la gràcia interna de la fe ens porta a adherir-nos, com a motiu últim de la nostra fe, al testimoni increat de Déu que es manifesta en Jesucrist i en els altres motius de creure.

I ens porta a adherir-nos al testimoni increat que descobrim alhora com a veritable i com a bo. I ens hi adherim com a cregut i com a digne de tot crèdit (perquè la credibilitat de Jesucrist i dels signes s'orienta al motiu últim de la fe, que n'és la font).

D'aquesta manera, a l'inici de la nostra fe, hi ha l'acció de Déu que exteriorment revela i interiorment instrueix l'home. I la fe és la nostra interiorització en Déu per l'adhesió a la mateixa font de la llum i la bondat, que testifica sobre Jesucrist, el Fill Enviat i el Salvador nostre ¹⁰⁴.

Apèndix

ELS COMPLEMENTES DE ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ

πιστεύειν es troba a sant Joan amb les següents construccions:

1. Amb acusatiu i datiu alhora (una vegada): Io 2,24.
2. Amb acusatiu sense preposició (dues vegades): Io 11,26; 1 Io 4,16.
3. Amb datiu sense preposició (21 vegades): Io 2,22; 4,21.50; 5,24.38.46.46.47.47; 6,30; 8,31.45.46; 10,37.38.38; 12,38; 14,11; 1 Io 3, 23; 4,1; 5,10 ¹⁰⁵.
4. Amb acusatiu amb εἰς (39 vegades): Io 1,12; 2,11.23; 3,16.

¹⁰⁴ La nostra reflexió sobre la fe a partir de sant Joan creiem que respon plenament a la visió del problema de la fe del nostre inoblidable mestre P. Henri VIGNON, S.I. († 1946). Vegeu la seva obra *De virtutibus et donis vitae supernaturalis*, vol. I (Romae, 1948-1953), completada per les lliçons multicopiades «ad usum auditorum» *De interno Dei testimonio* (1952-1953) i *De analysi fidei* (Romae, 1955-1956). En un proper estudi presentarem la doctrina del P. Vignon sobre l'anàlisi de la fe, mostrant la seva coherència amb les dades positives dels escrits joànics.

¹⁰⁵ El verb πιστεύειν es troba a sant Joan 21 vegades regint datiu. Però hi ha 22 datius regits per πιστεύειν, perquè el text de Io 2,22 porta dos datius.

18.18.36; 4,39; 6,29.35.40; 7,5.31.38.39.48; 8,30; 9,35.36; 10,42; 11,25.26.45.48; 12,11.36.37.42.44.44.46; 14,1.1.12; 16,9; 17,20; 1 Io 5,10.10.13 ¹⁰⁶.

5. Amb datiu amb ἐν (una vegada): Io 3,15 ¹⁰⁷.

6. Amb genitiu amb περί (una vegada): Io 9,18.

7. Amb una oració completiva amb ὅτι (16 vegades): 4,21; 6,69; 8,24; 9,18; 11,27.42; 13,19; 14,10.11; 16,27.30; 17,8.21; 20,31; 1 Io 5,1.5 ¹⁰⁸.

8. En construcció absoluta, sense complement (29 vegades): Io 1,7.50; 3,12.12.18; 4,41.42.48.53; 5,44; 6,36.47.64.64; 9,38; 10,25.26; 11,15.40; 12,39; 14,11.29; 16,31; 19,35; 20,8.25.29.29.31. Més avall es veurà que, en aquesta construcció, πιστεύειν porta sempre un complement sobrentès.

En totes aquestes construccions el complement de πιστεύειν és ordinàriament un terme personal que es refereix a Jesús, o bé a algú o a quelcom directament relacionat amb Jesús. Estudiem-ho.

1. ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ amb acusatiu i datiu alhora

L'únic text que presenta aquesta construcció és Io 2,24. El subjecte i el complement directe de πιστεύειν (que en aquest cas significa confiar) és Jesús.

2. ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ amb acusatiu sense preposició

Dels dos textos que ofereixen aquesta construcció, l'un, Io 11, 26, es refereix a Jesús («qui creu en mi no morirà eternament»)

¹⁰⁶ El verb πιστεύειν es troba a sant Joan 39 vegades regint acusatiu amb εἰς, però l'acusatiu amb εἰς regit per πιστεύειν s'hi troba 40 vegades, perquè a Io 12,44, on hi ha dues vegades el verb πιστεύειν, la segona porta dos complements amb εἰς.

¹⁰⁷ Preferim la lectura ἐν αὐτῷ a εἰς αὐτόν. Molts autors que llegeixen ἐν αὐτῷ pensen que es tracta d'un complement d'ἔχθρη i no de ὁ πιστεύων. El sentit del verset és aleshores: «a fi que tots els qui creuen tinguin en ell vida eterna». Entenen així el text, entre altres, Lagrange, Braun, Mollat, Wikenhauser, Bruguera, Leal, Van den Busche.

Si ἐν αὐτῷ es pren com a complement de ὁ πιστεύων, el seu valor és idèntic a εἰς αὐτόν, com es veu establint el parallelisme entre aquest verset i el següent:

15 ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων
ἐν αὐτῷ

16 ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων
εἰς αὐτόν
μὴ ἀπόληται ἄλλ'

ἔχθρη ζωὴν αἰώνιον

ἔχθρη ζωὴν αἰώνιον

¹⁰⁸ A Io 4,21 i 14,11 πιστεύειν va amb datiu (μοι) i una oració completiva amb ὅτι. A Io 9,18 (l'únic text on πιστεύειν té sentit profà) hi ha un complement amb genitiu amb περί i una oració completiva amb ὅτι.

i l'altre, 1 Io 4,16, a l'amor que Déu té enmig de nosaltres: «Nosaltres hem conegut la caritat que Déu té enmig de nosaltres (ἐν ἡμῖν) i hi hem cregut». Spicq creu que «aquesta manifestació de l'amor diví, objecte de la fe dels apòstols, és el Crist encarnat i redemptor»¹⁰⁹. El complement directe dels dos textos seria, doncs, Jesús.

3. ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ amb datiu sense preposició

De les 21 vegades que es troba aquesta construcció, 14 és amb datiu de persona (Io 4,21; 5,24.38.46.46; 6,30; 8,31.45.46; 10,37.38; 14,11; 1 Io 3,23; 5,10). D'aquestes, 11 es refereixen a la persona de Jesús (1 Io 3,23 al seu nom, però, per a un semita, el nom equival a la persona). Convé d'examinar els altres tres textos:

Io 5,24: «Qui escolta la meua paraula i creu en el qui m'ha enviat, té vida eterna i no va a judici». El complement és Déu Pare, en tant que ha enviat el Fill al món.

Io 5,46: «Perquè si creguéssiu Moisès, em creuríeu a mi, ja que ell de mi va escriure». El complement és Moisès, però en tant que va escriure sobre Jesús.

1 Io 5,10: «El qui creu en el Fill de Déu, té el testimoniatge en ell. El qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider, per no haver cregut el testimoniatge que Déu ha donat del seu Fill». El complement és Déu Pare en tant que dona testimoniatge del seu Fill (cf. vv. 9.11.12).

Convé d'examinar ara els 7 textos on ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ regeix datiu no personal. Són: Io 2,22; 4,50; 5,47.47; 10,38; 12,38; 1 Io 4,1.

A *Io 2,22; 4,50; 5,47 b; 12,38*, el complement és la paraula de Jesús, τῷ λόγῳ (2,22; 4,50), ῥήμασιν (5,47 b), τῆ ἀκοῆ (12,38) (En aquest últim text, s'apliquen a Jesús unes expressions d'un Càntic del Servent de Jahvè, Is 53,1).

A *Io 10,38*, es tracta de creure a les obres de Jesús.

A *Io 5,47 a*, el complement en datiu és l'Escriptura (els escrits de Moisès) que es refereixen a Jesús (cf. vv. 39.46). També a *Io 2,22* l'Escriptura és un dels dos complements amb datiu que porta ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ. I també aquí l'Escriptura es refereix a Jesús.

¹⁰⁹ C. Spicq, *Agapè dans le Nouveau Testament. Analyse des textes*. III (Paris, 1959), p. 290.

Solament a *1 Io 4,1*, es tracta de creure a qualsevol esperit: «Estimats, no cregueu pas a tot esperit; més aviat proveu els esperits si són de Déu». Però àdhuc aquí quan es precisa la norma per a la discreció d'esperits, s'acut a Jesús: «Reconegueu l'esperit de Déu en això: tot esperit que confessava que Jesucrist ha vingut en la carn és de Déu; i tot esperit que no confessava Jesús, no és de Déu» (vv. 2-3).

4. πιστεύειν amb acusatiu amb εἰς

De les 39 vegades que es troba aquesta construcció, 36 tenen per complement Jesús:

εἰς τὸν Ἰησοῦν: *Io 12,11*.

εἰς αὐτόν; *Io 2,11; 3,16.18; 4,39; 6,40; 7,5.31.39.48; 8,30; 9,36; 10,42; 11,45.48; 12,37.42*.

εἰς ἐμέ: *Io 6,35; 7,38; 11,25.26; 12,44.44.46; 14,1.12; 16,9; 17,20*.

εἰς τὸν υἱόν: *Io 3,36*.

εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ: *1 Io 5,10*.

εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου: *Io 9,35*.

εἰς ὃν ἀπέστειλεν: *Io 6,29*.

εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ: *Io 1,12; 2,23*.

εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ: *1 Io 5,13*.

εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ: *Io 3,18*.

Convé d'examinar els altres tres textos (*Io 12,36; 14,1; 1 Io 5,10*), i a més el segon complement amb εἰς de *Io 12,44 b*:

Io 12,36: «Mentre teniu llum, creieu en la llum (εἰς τὸ φῶς), perquè sigueu fills de la llum». Ara bé, la llum és Jesús, com es desprèn del v. anterior: «Encara per poc temps la llum és amb vosaltres» (cf. *Io 1,4-5.7-9; 3,19; 8,12; 9,5; 12,35-36.46*).

Io 14,1: «Que ja no es torbi més el vostre cor. Creieu en Déu, creieu també en mi». Es tracta de creure en Déu Pare, però al costat de la fe en el Pare, es demana la fe en Jesús: «creieu també en mi».

1 Io 5,10: «El qui creu en el Fill de Déu té el testimoniatge en ell. El qui no creu en Déu, fa d'ell un mentider, per no haver cregut el testimoniatge (εἰς τὴν μαρτυρίαν) que Déu ha donat del seu Fill». Aquí l'objecte de creure és el testimoniatge de Déu, però un testimoniatge que versa sobre el Fill, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (*Vegeu també vv. 9.11.12*).

Io 12,44: «Qui creu en mi, no creu en mi (εἰς ἐμέ), sinó en el qui m'ha enviat (εἰς τὸν πέμψαντά με)». Es tracta de creure en el Pare en tant que ha enviat Jesús.

5. πιστεύειν amb datiu amb ἐν

L'únic text, *Io 3,15*, es refereix a Jesús: «A fi que tot el qui creu en ell tingui vida eterna».

6. πιστεύειν amb genitiu amb περί

Aquesta construcció es troba a *Io 9,18*. És l'única vegada on el verb πιστεύειν té a sant Joan sentit profà: «Però els jueus no van creure d'ell que hagués estat cec i hagués aconseguit de veure-hi, fins que cridaren els seus pares».

7. πιστεύειν amb una oració completiva amb ὅτι

Aquesta construcció es troba 16 vegades a sant Joan. Excepte dos cops (*Io 4,21*; *9,18*) l'oració completiva es refereix directament a Jesús. Cal considerar les dues excepcions:

Una, *Io 9,18*, s'acaba de veure. És l'únic cas on πιστεύειν té a sant Joan sentit profà: «Però els jueus no van creure d'ell que hagués estat cec i hagués aconseguit de veure-hi».

L'altra, *Io 4,21*, es refereix a l'arribada dels temps messiànics: «Creu-me, dona, que ve l'hora que ni en aquesta muntanya ni a Jerusalem no adorareu el Pare». L'oració completiva es refereix, doncs, indirectament a Jesús, que poc més avall es declara el Messias (vv. 25-26).

8. πιστεύειν amb construcció absoluta

Es troba 29 vegades i totes en l'evangeli. Considerant en el seu context cada un dels textos es posa de manifest que la construcció absoluta de πιστεύειν equival a una construcció amb complement:

A *Io 1,7*, πιστεύειν es refereix a la llum (que és el Logos), de la qual Joan dona testimoniatge.

A *Io 1,50*, es refereix a la confessió del v. anterior: «Vós sou el Fill de Déu, vós sou el Rei d'Israel».

A *Io 3,12*, es refereix a «les coses de la terra» (la primera ve-

gada) i a «les coses del cel» (la segona vegada), de les quals Jesús dóna testimoniatge (v. 11). Creure és acceptar el testimoniatge de Jesús.

A *Io 3,18 b*, es tracta de creure «en el nom de l'unigènit Fill de Déu», com s'explicita en l'última part del mateix verset.

A *Io 4,41*, el complement implícit de creure és «en ell» (en Jesús), que es troba al v. 39.

A *Io 4,42*, creure significa tenir veritablement Jesús com a «Salvador del món».

A *Io 4,48*, es fa difícil de precisar el complement de πιστεύειν. Sembla que ha de ser el mateix del v. 53, del qual es tractarà tot seguit.

A *Io 4,53*, es llegeix: «Va creure ell [el funcionari reial] i tota la seva casa». El parallelisme de *Io 4,53-54* amb *Io 2,11* fa pensar que es tracta de creure εἰς αὐτόν, en Jesús.

A *Io 5,44*, el parallelisme amb el v. anterior (οὐ λαμβάνετε με) mostra que es tracta de creure εἰς ἐμέ, en Jesús.

A *Io 6,36*, es tracta de creure εἰς ἐμέ (v. 35), εἰς αὐτόν (v. 40), en Jesús.

A *Io 6,47.64*, el complement de creure és Jesús, com es veu pel context de tot el capítol (vv. 29.30.35.40.69).

A *Io 9,38*, es tracta de creure «en el Fill de l'home» (v. 35).

A *Io 10,25-26*, es tracta de creure que Jesús és el Crist (v. 24).

A *Io 11,15*, ἵνα πιστεύσητε és refereix a un increment de la fe en Jesús quan els apòstols veuran la resurrecció de Llätzer.

A *Io 11,40*, es tracta de creure que Jesús és «el Crist, el Fill de Déu, que havia de venir al món» (v. 27).

A *Io 12,39*, el complement implícit de creure és εἰς αὐτόν, en Jesús (v. 37).

A *Io 14,11 b*, es tracta de creure que Jesús està en el Pare i el Pare està en Jesús, com es veu per la primera part del verset.

A *Io 14,29*, creure significa mantenir la fe en Jesús quan arribi la tribulació (la passió i mort) que acaba de predir.

A *Io 16,31*, es tracta de creure que Jesús ha sortit de Déu (v. 30).

A *Io 19,35*, es tracta d'acceptar el testimoniatge de l'evangelista sobre el costat obert de Jesús.

A *Io 20,8*, creure es refereix a la resurrecció de Jesús.

A Io 20,25.29, es tracta de creure que Jesús ha ressuscitat.

A Io 20,31 b, el complement implícit de creure és «que Jesús és el Crist, el Fill de Déu» (primera part del v.).

* * *

L'anàlisi que s'acaba de fer dels complements de πιστεύειν posa de manifest que, per sant Joan, la fe és un acte o una actitud envers Jesús. Els textos que no es refereixen directament a Jesús, a les seves paraules o a la seva obra no desvirtuen pas aquesta afirmació fonamental. Es tracta de creure en Moisès que va escriure sobre Jesús (Io 5,46), o en l'Escriptura que es refereix a Jesús (Io 2,22; 5,47). I quan la fe té per objecte Déu Pare, una volta al costat de «creieu en Déu» s'hi troba «creieu també en mi» (Io 14,1). I les altres es tracta de la fe en el Pare en la seva relació amb Jesús (Io 5,24; 12,44; 1 Io 5,10). Inclús a 1 Io 4,1, per a creure en un esperit cal atendre a la seva confessió sobre Jesús (vv. 2-3). Queda un sol text que no fa referència a Jesús, Io 9,18, l'únic text de Joan on πιστεύειν no té sentit religiós, sinó profà. Es pot afirmar, doncs, sense vacil·lacions que, a sant Joan, la fe és cristocèntrica.

S'imposa una observació. En principi cal distingir la construcció de πιστεύειν amb εἰς o amb ὅτι de la construcció regint datiu. Mentre l'acusatiu amb εἰς i l'oració completiva amb ὅτι designen l'objecte de la fe (*id quod creditur*), el datiu designa la persona o cosa a qui donem crèdit (*id cui creditur*), la persona o cosa que ens mou a creure (*id quo creditur*) perquè la considerem un testimoni fidedigne. D'aquesta manera Jesús és alhora l'objecte de la fe joànica i el motiu de creure¹¹⁰.

VICENÇ-MARIA CAPDEVILA I MONTANER, Prev.

¹¹⁰ J. ALFARO, *Fides in terminologia biblica*, a «Gregorianum» 42 (1961) 499-500; H. SCHLIER, *Croire, connaître, aimer dans l'Évangile de Saint Jean*, a *Essais sur le Nouveau Testament* (Paris, 1968), p. 334.

